

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

Diplomsko delo

**MILITARIZACIJA SKRAJNEGA SEVERA KOT
POSLEDICA STRATEŠKIH INTERESOV
ARKTIČNIH DRŽAV**

Anja Šela

Ljubljana, september 2013

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

DIPLOMSKO DELO

**MILITARIZACIJA SKRAJNEGA SEVERA KOT POSLEDICA
STRATEŠKIH INTERESOV ARKTIČNIH DRŽAV**

Kandidatka: Anja Šela
Številka indeksa: 04035935
Študijski program: Univerzitetni študijski program Uprava prva stopnja

Mentor: red. prof. dr. Bogomil Ferfila

Ljubljana, september 2013

IZJAVA O AVTORSTVU DIPLOMSKEGA DELA

Podpisana Anja Šela, študentka 1. stopnje smeri Uprava (UN) z vpisno številko 04035935, sem avtorica diplomskega dela z naslovom: Militarizacija skrajnega severa kot posledica strateških interesov arktičnih držav.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbela, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobila vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisala v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobeseidnega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Ur. list RS, št. 21/95), kršitev pa se sankcionira tudi z ukrepi po pravilih Univerze v Ljubljani in Fakultete za upravo;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za upravo;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko diplomskega dela ter soglašam z objavo dela v zbirki »Dela FU«.

Diplomsko delo je lektorirala: Alenka Omulec, prof. slovenščine

Ljubljana, september 2013

Podpis avtorice:

POVZETEK

Prvič po koncu hladne vojne postaja Arktika zopet območje vojaškega tekmovanja. Arktične države pospešeno razvijajo zunanjo in obrambno politiko, obnavljajo svoje vojaške zmožnosti ali pa vsaj razmišljajo o tem. Vse to je posledica vse večje gospodarske in ekonomske privlačnosti arktičnega območja, bogatega z naravnimi viri, ki pa bo v prihodnosti zaradi globalnega segrevanja in s tem izginjanja arktičnega ledu vse dostopnejši arktičnim državam in svetu. V zadnjih desetletjih so se pojavile številne zahteve po arktičnem ozemlju in z njimi povezani spori med arktičnimi državami, pri čemer so bili nekateri uspešno rešeni, nekateri pa še trajajo.

V delu je v ospredje postavljen problem naraščajoče militarizacije Arktike, ki je posledica tekme za arktično ozemlje in njene vire, hkrati pa grožnja, da se nerešeni spori v skrajnem primeru prelevijo v oborožene spopade. Podanih je tudi nekaj rešitev posameznih strokovnjakov, ki bi nastale spore lahko zgladile. Ena od teh je arktična pogodba po zgledu sistema antarktične pogodbe, ki bi med arktičnimi državami zagotovila primerno komunikacijo brez zunanje prisile, pa tudi ustanovitev posebnega delovnega telesa za reševanje teritorialnih sporov na Arktiki. Nekateri zagovarjajo izdelavo sistema za dostop do virov z mednarodnim upravljanjem, spet drugi pa vidijo rešitev v zadostnem poudarjanju skupnih interesov in sodelovanja med državami.

Ključne besede: Arktika, naravni viri, podnebne spremembe, interesi, militarizacija, spor, sporazum, sodelovanje.

SUMMARY

MILITARIZATION OF THE HIGH NORTH AS A RESULT OF STRATEGIC INTERESTS OF THE ARCTIC STATES

For the first time since the end of the Cold War, the Arctic is once again becoming a zone of military competition. The Arctic states are actively developing their foreign and defence policies and renewing their military capabilities or at least thinking about it. All this is the result of the growing economic attractiveness of the Arctic region, which is rich in natural resources - and, in the future, due to global warming and the disappearance of Arctic sea ice, the Arctic region and its natural resources will become more accessible to all the Arctic states and to the rest of the world as well. In recent decades, numerous territorial claims to the Arctic have been made. There have also been a number of territorial disputes between the Arctic states; some of these disputes have been successfully resolved while others are still ongoing.

This paper focuses on the problem of the growing militarization of the Arctic as a result of competing claims over Arctic land and its resources, and also on the risk of unresolved disputes escalating into armed conflicts, in extreme cases. I have included some solutions provided by various experts, which could help resolve such disputes. One of these is the Arctic Treaty, modelled after the Antarctic Treaty System and designed to ensure effective communication between the Arctic states without external coercion. Another solution would be to set up a special arbitration body for the resolution of territorial disputes in the Arctic. Some people advocate the creation of an international governance system for gaining access to resources while others see a sufficient emphasis on common interests and cooperation between states as a solution to the problem.

Key words: the Arctic, natural resources, climate change, interests, militarization, conflict, treaty, cooperation.

KAZALO

IZJAVA O AVTORSTVU DIPLOMSKEGA DELA.....	iii
POVZETEK.....	v
SUMMARY.....	vi
KAZALO.....	vii
1 UVOD	1
2 ARKTIKA	3
2.1 DEFINICIJA ARKTIKE	3
2.2 SPLOŠNO O ARKTIKI	3
2.3 ARKTIČNE DRŽAVE.....	4
3 GOSPODARSKI POMEN ARKTIKE	7
3.1 NARAVNA BOGASTVA	7
3.2 IZKORIŠČANJE NARAVNIH BOGASTEV	8
3.3 SEVERNA MORSKA POT IN SEVEROZAHODNI PREHOD.....	10
4 ODKRIVANJE ARKTIKE	12
4.1 ZGODOVINA RAZISKOVANJ	12
4.2 POJAV PRVIH INTERESOV	13
5 ARKTIKA – SREDIŠČE SPOPADOV V PRETEKLOSTI	15
5.1 OBOROŽEVALNA TEKMA MED HLADNO VOJNO	15
5.2 OROŽJE IN OPREMA	16
6 ARKTIKA DANES	18
6.1 TEKMA ZA ARKTIKO	18
6.2 TERITORIALNE ZAHTEV E ARKTIČNIH DRŽAV	20
6.3 KONFLIKTI IN SPORAZUMI MED ARKTIČNIMI DRŽAVAMI	22
6.4 INTERESI NEARKTIČNIH DRŽAV	25
6.5 MEDNARODNO SODELOVANJE	27
7 PREVLADA INTERESOV ALI REŠITEV VPRAŠANJ	30
7.1 STALIŠČA ARKTIČNIH DRŽAV DO MILITARIZACIJE	30
7.2 MOŽNE REŠITVE	35
8 ZAKLJUČEK.....	37
LITERATURA IN VIRI	39

1 UVOD

Arktika je polarno območje na skrajnem severu Zemlje, ki sestoji iz Arktičnega oceana in delov osmih arktičnih držav – Združenih držav Amerike (ZDA), Kanade, Rusije, Norveške, Danske (Grenlandije), Islandije, Finske in Švedske (Arctic Centre, 2013). Zaradi izrazito neprijaznega polarnega okolja Arktika dolgo časa ni bila zanimiva niti za polarne države, kaj šele za preostali svet. Izredno nizke temperature, led in odročnost so namreč dolgo časa preprečevali raziskovanje in izkoriščanje naravnih bogastev tega območja. Strateško pomembna je postala Arktika v času hladne vojne, saj je bila prav zaradi odročnosti zelo primerna za vlogo enega pomembnejših poligonov za razvijanje oboroževalnih sistemov, predvsem ZDA in takratne Sovjetske zveze. Vojaške aktivnosti obeh strani so zelo negativno zaznamovale arktično okolje, zaradi česar se je začela oglašati javnost, ki je zahtevala odpravo posledic preteklega oboroževanja (Ferfila, 2012, str. 452–453, 470). Militarizacijo in spopade je nadomestila težnja po ne oboroževanju, miru in čistem okolju ter mednarodnem sodelovanju.

V zadnjih desetletjih so se začele dogajati spremembe, ki utegnejo porušiti sedanjo vojaško in politično stabilnost Arktike. Gre za podnebne spremembe oziroma postopno segrevanje ozračja, ki med drugim vpliva tudi na izginjanje arktičnega ledu. Z umikanjem ledu postajajo arktične vode vse plovnejše in naravna bogastva vse dostopnejša. Arktične države, pa tudi vse večji del preostalega sveta vidi v tem naravnem dogajanju veliko gospodarsko priložnost (Gunitskiy, 2008, str. 261–262). Ker različne raziskave napovedujejo še višje temperature v prihodnosti in še manj ledu na Arktiki, se je tako rekoč vnel nekakšen boj za oblast nad arktičnim ozemljem in vodami in velika želja po upravljanju s tamkajšnjimi naravnimi viri. Prvič po koncu hladne vojne Arktika tako zopet postaja območje vojaškega tekmovanja (Holmes, 2008, str. 351). Arktične države so vpletene v različne spore, nekateri so bili že uspešno rešeni, drugi so v postopku reševanja, spet tretjim ni videti konca.

Prihodnosti z gotovostjo ne moremo napovedati, vendar sem na podlagi zbranih podatkov, ki kažejo tok svetovnih dogajanj v zadnjih nekaj letih, oblikovala hipotezo, ki je osredotočena predvsem na sedanje dogajanje na Arktiki. Hipoteza se glasi:

V zadnjih letih se militarizacija arktičnega območja povečuje, predvsem zaradi vse večje težnje arktičnih držav po izkoriščanju velike količine še neizkoriščenih naravnih bogastev in kontrole nad Arktičnim oceanom, ki postaja zaradi podnebnih sprememb vse bolj prehodan.

Nalogo sem izdelala na podlagi interpretativne raziskave z upoštevanjem človeške narave, vrednot, motivatorjev, ki oblikujejo človeško vedenje in družbenega pomena posameznih dejanj. Vse to sem povezala s podatki, ki sem jih pridobila z metodo kompilacije, kajti povzemala sem dognanja in stališča domačih in tujih strokovnjakov, pri čemer sem

uporabila samostojne publikacije, članke, prispevke v zbornikih, dokumente, internetne vire in drugo gradivo.

Namen diplomskega dela je bil osvetliti pretekla in sedanja vojaška in politična dogajanja na Arktiki, ki so posledica ne samo arktičnih, temveč tudi svetovnih političnih in okoljskih dogajanj, na podlagi katerih sem poskušala še predvideti, kaj se Arktiki na področju militarizacije obeta v prihodnosti.

Cilj, ki sem si ga postavila, je bil oceniti, ali se utegne militarizacija arktičnega območja v prihodnosti še povečevati ali ne, hkrati pa poiskati rešitve, ki bi stopnjevanje napetosti med arktičnimi državami in militarizacijo lahko preprečile.

Med raziskovanjem sem poskušala odgovoriti na nekatera ključna vprašanja: kako zelo podnebne spremembe vplivajo in bodo vplivale na arktično okolje, kakšna odkrita in še neodkrita naravna bogastva utegne Arktika skrivati, kateri prikriti in odkriti motivi ženejo nekatere države v boj za arktično ozemlje, katere arktične in druge države se najbolj vneto borijo za kontrolo nad arktičnim ozemljem in kako to vpliva na odnose med državami, kako se je militarizacija Arktike v zadnjih letih stopnjevala in ali se bo v prihodnjih letih še povečala.

Jedro diplomskega dela je razdeljeno na šest poglavij. V prvem je definicija in splošne značilnosti Arktike – podnebje, rastlinstvo, živalstvo in prebivalstvo arktičnega območja. Na kratko je predstavljenih tudi vseh osem arktičnih držav, pri čemer je poudarek predvsem na njihovih zanimivostih in posebnostih. Drugo poglavje podrobneje analizira arktična naravna bogastva, ki jih je moč izkoriščati, nahajališča le-teh in njihov pomen za gospodarstvo. Sledi vrnitev na sam začetek pojava prvih interesov, povezanih z arktičnim območjem, analiza nadaljnjega razvoja teh interesov in kratka zgodovina raziskovanj Arktike. Četrto poglavje, ki je prav tako postavljeno v preteklost, je posvečeno obdobju hladne vojne in velesilama, ZDA in Rusiji, ki sta s svojim orožjem in vojaško opremo v tem obdobju najbolj zaznamovali Arktiko. Najobsežnejše je peto poglavje, ki predstavlja osrednji in bistveni del tega dela. Govori o tekmi za arktično ozemlje in njegove vire in zajema vse od teritorialnih zahtev arktičnih držav, nastalih sporov in sporazumov med njimi, vpletenosti in vlogi nearktičnih držav ter mednarodnem sodelovanju, ki se je vzpostavilo skozi leta. Zadnje poglavje obravnava politiko in stališča posameznih arktičnih držav do oboroževanja ter analizira pomen teh stališč za prihodnost, kar se tiče reševanja sporov in nadaljnjega oboroževanja. Navedene so tudi možne rešitve, ki bi morebiti lahko preprečile stopnjevanje nesoglasij in militarizacije Arktike.

2 ARKTIKA

2.1 DEFINICIJA ARKTIKE

Arktika je območje na skrajnem severu Zemlje, ki sestoji iz zaledenega Arktičnega oceana in ozemlja, ki obkroža ocean (Polar Discovery, 2013a). Ko govorimo o arktičnem ozemlju, govorimo o delih ozemelj osmih držav, torej Rusije, Kanade, ZDA z Aljasko, Danske z Grenlandijo, Finske, Švedske, Norveške in Islandije (Arctic Centre, 2013). Natančna meja Arktike je težko določljiva, zato danes govorimo o treh pomembnejših opredelitvah. Prva pravi, da so Arktika vsa ozemlja, ki so severno od arktičnega kroga oziroma severno od 66° 32' severne zemljepisne širine. Druga pomembnejša opredelitev pri definiranju Arktike upošteva razširjenost rastlinstva in opredeljuje Arktiko kot ozemlje severno od meje, do katere še rastejo drevesa. Zadnja opredelitev postavlja mejo na ozemlje, kjer se temperatura tudi v najtoplejšem mesecu ne dvigne nad 10 °C (Ferfila, 2012, str. 236).

2.2 SPLOŠNO O ARKTIKI

Arktika je še posebej neprijazna do tamkajšnjega življenja pozimi, ko nudi zelo malo sončne svetlobe, osem mesecev na leto pa na arktično ozemlje sonce sploh ne posije (Ferfila, 2012, str. 235). Temperature v tem času so izjemno nizke, najnižja izmerjena je bila -67.3 °C leta 1892 v ruskem mestu Verkhoyansk (Wikipedia, 2013a). Severna morja so posledično prekrita z več kot meter debelim ledom. Nevarni so vetrovi, ki še dodatno znižujejo že tako nizke temperature, še posebej vzhodni in severni, ki so suhi in mrzli. Rahel vetrič se lahko v nekaj minutah spremeni v vihar, ki piha s hitrostjo več kot 150 kilometrov na uro (Ferfila, 2012, str. 235). Januar je na Arktiki povprečno najhladnejši mesec, medtem ko je julij najtoplejši. V kratkem poletnem obdobju, ki traja od konca junija pa do avgusta, se temperature po večini dvignejo nad ledišče, dnevi so daljši, led na obrobju Arktičnega oceana se tali in poka, medtem ko na kopnem skoraj popolnoma izgine (Wikipedia, 2013a).

Ostra arktična klima ima velik vpliv na raznolikost tamkajšnjega rastlinstva in živalstva. Samo 3 % svetovnega rastlinstva se nahaja severno od arktične drevesne meje, pri čemer so najbolj razširjene primitivne vrste, kot so lišaji in mahovi (Huntington et al., 2005, str. 11). Bolj razširjene so še nizke cvetnice, različne vrste kamnokreča, jagodičevje, plazeče se rastline in pritlikava breza. Rastline, ki jih najdemo v arktičnem okolju, so razvile številne mehanizme, ki jim pomagajo preživeti kljub vetru, mrazu, sušnosti, preveliki vlagi, kratkemu vegetacijskemu času in s hranilnimi snovmi osiromašeni zemlji. Ti mehanizmi so pritlikava rast, blazinaste oblike z izolacijskimi zračnimi žepi, listi temne barve in dlakavi listi, peclji proti mrazu ter korenine tik pod površjem, ki ga ogreva sonce (Wikipedija, 2013a).

Podobno je z živalskimi vrstami. Le 3 % svetovnega živalstva je mogoče najti na Arktiki. Primitivnejše vrste so bolj zastopane, je pa upad števila vrst v smeri proti severu veliko izrazitejši kot pri rastlinskih vrstah. Posledično prihaja do dominantnosti nekaterih vrst, na primer lemingov, ki jim pravimo super-dominantne vrste. Te poseljujejo široka življenjska območja in imajo razmeroma velik vpliv na procese ekosistema. Arktična posebnost je polarni medved, ki živi v in ob arktičnih vodah, poleg njega pa lahko na ledu med vodo in kopnim najdemo še tjulnje in mrože. Bolj znane arktične vodne živali so še kiti in morske vidre, medtem ko zrak preletava več kot 60 bolj prilagodljivih vrst migracijskih morskih ptic, ki tvorijo eno največjih populacij morskih ptic na svetu (Huntington et al., 2005, str. 11–12). Poleg lemingov kopno arktičnega območja poseljujejo še gorski zajec, moškatno govedo, severni jelen, polarna lisica, volk, rosomah, rjavi medved, ris in še mnoge druge živalske vrste (CAFF, 2001, str. 33, 190–242).

Del arktičnega območja so že dolgo tudi ljudje. Avtohtono prebivalstvo ga namreč poseljuje že tisoče let, število ljudi pa je še posebej naraslo v 1950. in 1960. letih, ko se je izboljšala zdravstvena oskrba in so bile odkrite velike zaloge naravnih virov, ki so privabile številne priseljence. Domorodci predstavljajo okoli 10 % celotne arktične populacije, katere število je odvisno od tega, kje določimo mejo Arktike. Po grobih ocenah živi danes na arktičnem območju okoli štiri milijone ljudi. Obstaja več kot 40 različnih etničnih skupin domorodcev, ki imajo različno kulturno, zgodovinsko in socialno ozadje, skupna vsem pa je globalizacija, ki je v njihova življenja prinesla zahodni način življenja (Arctic Centre, 2013).

Ekonomija celotnega arktičnega območja temelji na različnih naravnih virih, v zadnjih desetletjih pa omogoča rast ekonomskega sektorja tudi vse razvitejši arktični turizem. Nedvomno ima pomembno vlogo tudi vojska, ki zaposluje velik del tamkajšnjega prebivalstva – na nekaterih območjih celo polovica vseh razpoložljivih delovnih mest pripada prav vojski (Arctic Council, 2011a).

2.3 ARKTIČNE DRŽAVE

Rusija je s celotno površino ozemlja 17.075.400 km² največja svetovna država (Wikipedija, 2013c), skoraj polovica njenega ozemlja pa je arktičnega (Ferfila, 2012, str. 457). Ima 61.000 km obale, od tega 39.940 km arktične. Morska meja Rusije, ki teče vzdolž zunanje meje njenega teritorialnega morja, meri več kot 38.000 km, njena izključna ekonomska cona pa obsega več kot 6 milijonov km² (Denisov in Mikhaylichenko, 2009, str. 20). Več kot tri četrtine prebivalcev arktičnega kroga prebiva znotraj ruskih meja, kar poleg vseh ostalih podatkov Rusijo nedvomno postavlja v vlogo najpomembnejše arktične države. Njene gospodarske, industrijske, znanstvene in vojaške dejavnosti so na Arktiki že dolgo prisotne, zaradi svojega geopolitičnega položaja pa lahko še danes izrablja arktične vire, ne da bi jo ostale države pri tem podpirale (Ferfila, 2012, str. 457). Ruska Arktika je namreč bogata z mineralnimi, energetske in biološkimi viri, poleg tega pa ima še možnost s pridom izkoriščati svojo Severno morsk pot, ki služi svetovnemu tranzitu (Denisov in Mikhaylichenko, 2009, str. 24).

ZDA so dobile status arktične države leta 1867, saj so šele takrat z odkupom Aljaske postale fizično prisotne na Arktiki (Ferfila, 2012, str. 458). Celotna površina Aljaske znaša 1.717.854 km², kar 65 % tega ozemlja pa je javnega in si ga lasti ter ga upravlja zvezna vlada ZDA (Wikipedia, 2013b). Čeprav predstavlja Aljaska velik del ameriškega ozemlja, na njem živita le 0,2 % ameriškega prebivalstva (Ferfila, 2012, str. 458). ZDA so sicer na več področjih ena močnejših arktičnih sil, njihova posebnost pa je, da do danes še niso ratificirale Konvencije Združenih narodov o pomorskem mednarodnem pravu (UNCLOS), kar pomeni, da za enkrat ne morejo imeti lastnih ozemeljskih zahtev na Arktiki, pa tudi ozemeljskim zahtevam drugih arktičnih držav ne morejo nasprotovati (Gunititskiy, 2008, str. 266).

Tretja pomembnejša arktična igralka je Kanada, ki je z 9,984,670 km² celotne ozemeljske površine druga največja svetovna država (Wikipedia, 2013c), prav tako pa je na drugem mestu, takoj za Rusijo, po velikosti svojega arktičnega ozemlja, ki obsega kar 40 % njenega celotnega ozemlja. Gostota poseljenosti kanadske Arktike je nizka, posledično Kanada sama ne more izpeljati nekaterih projektov na skrajnem severu, kar pa izkoriščajo ZDA in jo s svojo vse večjo prisotnostjo zelo očitno postavljajo v podrejen položaj. Zaradi tega večina kanadske javnosti na svojo južno sosedo gleda predvsem kot na grožnjo svoji suverenosti (Ferfila, 2012, str. 459–460). Kanada se ne more pohvaliti z midsosedsnimi odnosi, lahko pa se z najdaljšo obalo na svetu, ki je dolga 202.080 km, pa tudi z najdaljšo kopensko mejo, ki se razteza čez 8.891 km ozemlja, poteka pa prav med Kanado in ZDA (Wikipedia, 2013c).

Islandija je s svojimi 103.000 km² (CIA, 2012a) šestnajsti največji otok na svetu, med otoki – državami pa se po velikosti uvršča celo na četrto mesto (Ferfila, 2012, str. 442). Ne leži znotraj arktičnega kroga, ampak tik ob njem, prav tako trenutno nima pravnega položaja obalne arktične države, kot ga imajo ZDA, Kanada, Rusija, Norveška in Danska z Grenlandijo, vendar dela na tem, da bi ga dobila. Njena prizadevanja temeljijo predvsem na tem, da njena izključna ekonomska cona leži znotraj arktičnega kroga in sega vse do Grenlandskega morja, ki meji na Arktični ocean (Ministry for Foreign Affairs of Iceland, 2011). Islandija je izrazito potresna in vulkansko aktivna dežela, kajti leži točno na stičišču Evrazijske in Severnoameriške plošče, kjer je na kopnem mogoče opazovati razpoke in oblikovanje nove pokrajine (Iceland on the web, 2012). Bogata je z geotermalno in vodno energijo, zato tudi ne preseneča, da si prizadeva postati prvo hidrogensko gospodarstvo na svetu, ki bi za celoten transport izkoriščalo le doma proizvedeno energijo (Ferfila, 2012, str. 445).

Kraljevina Danska sestoji iz treh delov – matične države Danske in njenih dveh čezmorskih samoupravnih regij Grenlandije ter Ferskih otokov (Ministry of Foreign Affairs of Denmark, 2012). Dansko med arktične države uvršča Grenlandija, ki leži znotraj arktičnega kroga. Gre za največji otok na svetu, ki meri kar 2,2 milijona km², od katerih le 410.000 km² ni pokritih z ledom. Grenlandska ledena kapa je tako druga največja na svetu, večja je le še antarktična (Rasmusen, 2008). Grenlandija ima svoj parlament, ker pa spada pod dansko kraljevino, ima dva svoja predstavnika tudi v danskem parlamentu. Za razliko od Danske

Grenlandija ni članica Evropske unije, zato evropski zakoni zanjo ne veljajo, razen trgovinskih (Wikipedija, 2013b).

Nekaj več kot 385.000 km² velika Norveška je znana po svojih fjordih, saj jih ima več kot katera koli druga država na svetu (VisitNorway.com, 2012). 95.000 km² njenega ozemlja je arktičnega, poseljuje pa ga okoli 393.000 prebivalcev od celotne pet milijonske populacije (Wikipedia, 2013d). Norveška je bogata z naravnimi surovinami. Je eden največjih izvoznikov surove nafte in zemeljskega plina na svetu, zaradi česar spada med najbogatejše države sveta. Izvozi občutno več kot uvozi, zaradi česar je veliko manj zadolžena pri drugih državah, kot so le-te pri njej (Statistics Norway, 2012a), (Statistics Norway, 2012b). Temu primeren je tudi življenjski standard Norvežanov, kajti OECD ugotavlja, da so ti ob solidnem dohodku, 75 % zaposlenosti, dobri izobrazbi in stanovanjskih razmerah eden bolj zadovoljnih narodov med državami OECD.

Eno bolje stoječih gospodarstev Evropske unije je tudi Finska, ki je konkurenčna na mnogih področjih, predvsem v predelovalnih dejavnostih, inženiringu, telekomunikacijah in elektronski industriji. Odlikuje jo predvsem izvoz visoke tehnologije, kot so na primer mobilni telefoni (CIA, 2012b), pa tudi financiranje visokega standarda izobraževanja, socialne varnosti in zdravstvenega varstva za svojih 5,3 milijonov prebivalcev (This is Finland, 2012). Finska geografsko gledano nima arktičnih voda, jo pa obkroža Baltsko morje, ki ima karakteristike Arktičnega oceana, med drugim hladnost in letno ledeno odejo. Je edina država na svetu, ki ima vsa mednarodna pristanišča čez vse leto prekrita z ledom (Kartakallio, 2009, str. 38–39), vendar pa je zato toliko boljše opremljena z različnim znanjem ter moderno tehnologijo za transport in plovbo čez zaledenele, tudi arktične vode (Arctic Council, 2011b).

Švedska ima svetovno vodilno celulozno, papirno in lesnopredelovalno industrijo, ki pridobiva material iz gozdov arktičnega območja (Government Offices of Sweden, 2011, str. 15). Po številu prebivalcev je Švedska največja skandinavska država, vendar je redko poseljena in zato znana po naravi, ki ponuja mir, velike gozdove in hribovite divjine (Wikipedija, 2013d). Svetovno znan je tudi ledeni hotel, ki je na švedskem severu vsako leto znova zgrajen le iz snega in ledu ter je prvi in največji tak hotel na svetu (Visit Sweden, 2013). Pohvali se lahko z dejstvom, da v vojni ni bila že skoraj dvesto let, nevtralna je ostala tudi v obeh svetovnih vojnah (CIA, 2012c). V letih 2011–2013 predseduje Arktičnemu svetu, medvladnemu forumu, ki zagotavlja sredstva za promocijo sodelovanja, usklajevanja in medsebojne povezanosti med arktičnimi državami (Arctic Council, 2011c).

3 GOSPODARSKI POMEN ARKTIKE

3.1 NARAVNA BOGASTVA

Naravna bogastva so viri, ki so v nekem okolju v razmeroma nespremenjeni naravni obliki. Po eni od delitev ločimo nežive naravne vire, kot so voda, zrak, zemlja in minerali, ter žive, med katere uvrščamo rastline in živali, pa tudi njihove produkte. K slednjim tako prištevamo tudi premog in nafto, ki sta nastala iz nekdanjih živečih organizmov (CPI, 2012). V arktičnem okolju lahko najdemo tako žive kot nežive naravne vire, omeniti pa je treba, da mnogokrat podatkov o številu arktičnih rastlinskih in živalskih vrst skorajda ni ali pa so ti nenatančni in neskladni (CAFF, 2001, str. 214). Prav tako različni viri navajajo le približne ocene količin že znanih in potencialnih naftnih, plinskih in mineralnih rezerv. Z ekonomskega vidika so najpomembnejši arktični viri nafta, zemeljski plin, ribe in minerali (Huntington et al., 2005, str. 15).

Znotraj arktičnega kroga je bilo odkritih že približno 61 naftnih in plinskih polj, od tega kar 43 v Rusiji, 35 samo v Zahodnosibirskem nižavju. Enajst naftnih in plinskih polj ima Kanada, šest Aljaska in eno Norveška (Budzik, 2009, str. 4). Ker je energetska preskrba v prihodnosti negotova, je toliko pomembnejši podatek, da naj bi se na Arktiki nahajalo okoli 30 % svetovnega še neodkrita zemeljskega plina in približno 13 % svetovne še neodkrite nafte. Več kot 31 % neodkrite arktične nafte naj bi bilo na Aljaski, skoraj 39 % neodkrita arktičnega zemeljskega plina pa v zahodni Sibiriji, ki je tudi najobetavnejše arktično območje na področju ogljikovodika (Gautier et al., 2009, str. 1175, 1178), to je organske spojine, ki jo najdemo v surovi nafti in zemeljskem plinu (Wikipedija, 2013f). Največji potencial pri tem imajo arktične kontinentalne police, medtem ko globokomorska nahajališča niso pretirano bogata z nafto (Gautier et al., 2009, str. 1176).

Arktika je bogata tudi z minerali, izstopa pa predvsem rusko območje, na katerem lahko najdemo rude skoraj vseh gospodarsko pomembnejših kovin, vključno z nekaj največjimi nahajališči niklja, zlata, premoga, molibdena, mavca, diamantov, srebra in cinka. Yakutska regija na primer drži kar 25 % svetovne zaloge surovih diamantov. Prav tako se na severu Rusije nahajajo baker, železo, kositer, platina, paladij, apatitnih, kobalt, titan, redke kovine, keramične surovine, sljude in dragi kamni (Arctic.ru, 2012a).

V arktičnih vodah je bilo zabeleženih 22 različnih vrst rib, več kot ducat jih je takih, ki so pomembne za komercialni ribolov. Gre za različne vrste trske, polaka, morskega lista, morske plošče, rdečega okuna, kapelana, sleda, navage in ostrigarja (Arctic.ru, 2012b). Še posebej bogata območja z ribam so Beringovo morje, Aleutski otoki, Barentsovo in Norveško morje, pomembna pa so tudi nekatera druga ribiška območja, kot so Islandija, Svalbard (Norveška), Grenlandija in Kanada (Huntington et al., 2005, str. 16). Natančni podatki o zalogah arktičnih rib niso na voljo, je pa potrjeno, da se te manjšajo zaradi pretiranega in nezakonitega ribolova. Od vseh identificiranih vrst rib naj bi jih domnevno

vsaj 40 % doživljalo upad številčnosti (Arctic.ru, 2012b).

3.2 IZKORIŠČANJE NARAVNIH BOGASTEV

Izkoriščanje arktičnih naravnih virov zahteva zaradi ekstremnih naravnih in podnebnih razmer ogromne finančne vložke. Industrijske obrate je namreč treba zgraditi na zamrznjenih tleh brez prometne infrastrukture, kar posledično zvišuje tudi stroške dela. Poleg dolgega zagonskega časa industrijskih projektov in visokega tveganja za njihov neuspeh je treba blago še dostaviti na južnejše trge, saj ga na lokalnih arktičnih trgih ni mogoče prodajati. Zaradi tega so pomembna velika nahajališča naravnih virov, saj le-ta lahko poplačajo drage naložbe. Kljub majhnosti nahajališča pa se vendarle izkorišča, če v bližini že obstajajo proizvodne in prevozne zmogljivosti (Ferfila, 2012, str. 474–475). Ne glede na stroške postaja Arktika vse bolj zanimiva za razvoj, saj so možnosti črpanja naravnih virov drugje po svetu omejene, pa tudi tehnologija postaja tako razvita, da je izkoriščanje kljub ekstremnemu polarnemu okolju vse bolj mogoče (Gautier et al., 2009, str. 1175).

Ne le napredna tehnologija, tudi podnebne spremembe bodo v prihodnosti omogočile vse lažje izkoriščanje arktičnih naravnih bogastev. Čez celotno 20. stoletje so namreč temperature na Arktiki vztrajno naraščale, v zadnjih šestdesetih letih so se povprečno dvignile za 2 do 3, v zimskem času celo do 4 °C. Dviganje temperatur prinaša že vidne posledice, kot so krajše sezone sneženja, umikanje in tanjšanje morskega ledu, odtajanje stalno zamrznjenih tal in taljenje ledenikov. Trend se bo najverjetneje nadaljeval, saj so simulacije modela globalnega podnebja pokazale, da se bo v prihodnosti arktično ozračje segrevalo celo hitreje kot ostali deli sveta (McBean et al., 2005, str. 3, 36-37). Vse te spremembe napovedujejo, da bodo arktični naravni viri v prihodnosti postajali vse dostopnejši in temu primerne so tudi ekonomske aktivnosti na Arktiki.

Velika mednarodna podjetja, kot so BP, Exxon Mobil, Royal Dutch Shell, Statoil in Chevron, na primer ogromno vlagajo v arktično regijo, da bi pridobila nadzor nad njenimi viri, vendar pa se kljub temu za enkrat na Arktiki še ne proizvede prav veliko nafte in zemeljskega plina, z izjemo nahajališča Prudhoe Bay na Aljaski in Zahodne Sibirije v Rusiji (Worldoils, 2011). Skozi skoraj 1300 km dolg čezaljaški naftovod, ki poteka od Prudhoe Baya pa do Valdeza na Aljaski, je tako od leta 2010 preteklo že skoraj 16 bilijonov sodčkov nafte, 4500 km dolg trans-sibirski plinovod pa lahko letno prenese tudi 32 bilijonov kubičnih metrov zemeljskega plina (Wikipedia, 2013g, 2013h). Komercialno se je začelo na Arktiki črpati nafto leta 1920 v Kanadi, od takrat pa se je na ozemljih Rusije, Aljaske, Norveške in Kanade proizvedlo že na bilijone kubičnih metrov nafte in zemeljskega plina. Trenutno se ju na arktičnih ozemljih proizvede okoli 240 bilijonov sodčkov, s tem da se ju črpa le iz približno četrte od šestdesetih večjih nahajališč (Arctic.ru, 2012c). Ker je poraba fosilnih goriv iz dneva v dan večja, je pričakovati, da se bo v naslednjih letih proizvodnja nafte in zemeljskega plina na Arktiki le še povečevala, na kar kaže tudi vse večje zanimanje arktičnih držav za severna ozemlja (International Polar Foundation, 2012).

Rudarstvo je še posebej dobro razvito na severu Rusije, kjer deluje približno 25 rudnikov, večja rudarska središča pa se nahajajo v okolici mest Murmansk in Norilsk (Arctic.ru, 2012a). Iz petih podzemnih rudnikov Norilska tako letno izkopljejo 35 % svetovne proizvodnje paladija, 25 % platine, 20 % niklja, 20 % radija in 10 % kobalta. Prav tako pomenijo ruski arktični rudniki 95 % ruske in 25 % svetovne proizvodnje diamantov. Veliko sibirskih rudnikov zlata je skoraj neznanih, pa vendarle dajejo 70 % celotne ruske proizvodnje zlata. Največji delujoči arktični rudnik je Red Dog na Aljaski. Letno proizvede kar 500.000 ton cinka, kar je največ na svetu, poleg tega pa kot stranska produkta še 120.000 ton svinca in 75 ton srebra (Ferfila, 2012, str. 508–511). Kanada je tretja največja proizvajalka diamantov na svetu (Arctic.ru, 2012a), saj jih v dveh rudnikih proizvede kar 15 milijonov karatov letno. Medtem ima Švedska največji rudnik železa na svetu, ki proizvede okoli 15 milijonov ton železove rude letno (Ferfila, 2012, str. 511). Veliko grenlandskih nahajališč se do sedaj ni izkoriščalo, vendar se to utegne spremeniti zaradi krčenja grenlandske ledene kape in s tem vse večje dostopnosti virov. Za črpanje v prihodnosti se ekonomsko zdijo zanimivi predvsem diamanti, zlato, niobij, tantalit, uran in železo (Arctic.ru, 2012a). Arktično rudarstvo glede na vse povedano nedvomno ogromno prispeva k svetovni ekonomiji, v prihodnosti pa bo zaradi neustavljivih podnebnih sprememb in taljenja arktičnega ledu najverjetneje še veliko več.

Pomembnejša arktična ribiška območja so Beringovo morje, Aleutski otoki, Barentsovo in Norveško morje, v katerih se je dalo letno v preteklosti naloviti tudi čez dva milijona ton rib. Zanimariti ne gre niti območij okrog Islandije, Svalbarda, Grenlandije in Kanade. Največji svetovni izvoznik rib na svetu je Norveška, ki je na primer leta 2001 izvozila za kar štiri milijarde dolarjev rib (Huntington in Weller et al., 2005, str. 16), medtem ko ribolov trske v Barentsovem morju in aljaškega polaka na ruskem Daljnem vzhodu predstavlja med 20 in 25 % svetovnega ulova belih rib (WWF, 2008). Kot je izpostavil H. Huntington, do sedaj ribolov izven izključnih ekonomskih con petih arktičnih obalnih držav ni bil možen, ker je led čez vse leto prekrival morje, vendar se tudi to spreminja. Leta 2007 se je v poletnem času obseg ledu namreč rekordno zmanjšal, tako da je postalo kar 40 % Arktičnega oceana odprta voda. S tem se postopoma odpira možnost ribolova na povsem novih območjih arktičnih voda, vendar znanstveniki svarijo. Vzpostaviti bi bilo treba nekakšen sistem upravljanja arktičnega ribolova, ki bi tako rekoč preložil ribolov do takrat, ko bi bili biologija in ekologija arktičnega območja dovolj razumljeni (Mulvaney, 2012). Malo je namreč znano o zalogah rib, hkrati pa se arktični morski ekosistem tako naglo spreminja, da ni mogoče napovedati, kakšne bi bile posledice komercialnega ribolova. Prav zaradi tega so leta 2009 ZDA do nadaljnjega skoraj v celoti zaprle svoj del Arktičnega oceana za ribolov (The PEW Charitable Trusts, 2012), sprejeta pa je bila tudi nova ruska zakonodaja, ki obravnava različne vidike upravljanja ribištva, vključno z določitvijo kvot in močnejšim nadzornim sistemom (WWF, 2008). Kljub številnim sporazumom in pogodbam pa ostaja ribolov na Arktiki in drugje po svetu preobsežen, kajti zahteva ga naraščajoča svetovna populacija, interese pri izkoriščanju Arktičnega oceana pa nedvomno večja tudi zmanjševanje arktične ledene odeje in dejstvo, da vse naprednejša tehnologija omogoča vse lažji in vse obsežnejši arktični ribolov (International Polar Foundation, 2012).

3.3 SEVERNA MORSKA POT IN SEVEROZHODNI PREHOD

Zaradi taljenja ledu bodo sčasoma odprte tudi nove plovne poti v Arktičnem oceanu. Po modelu CGCM2 naj bi bilo Arktično morje do leta 2050 v poletnem času že popolnoma brez ledu (Loeng, 2005, str. 471), nekateri znanstveniki pa enak scenarij napovedujejo že za leto 2040 (Gunitskiy, 2008, str. 261). Pri tem sta zanimiva predvsem Severna morska pot in Severozahodni prehod (Čičerov, 2008, str. 17), ki bi odprta v poletnih mesecih občutno skrajšala plovne poti, s tem pa omogočila velike prihranke časa in energije (The Arctic Institute, 2012).

Severna morska pot je rusko ime za sicer v svetu poznan Severovzhodni prehod (Ragner, 2008). Gre za vodni pas med Atlantskim in Pacifiškim oceanom, ki teče ob obali arktične Rusije (Wikipedia, 2013i). Že Sovjetska zveza si je lastila pristojnosti nad prehodom in gradila ladijsko infrastrukturo na tem območju, prehod si danes še vedno lasti Rusija na podlagi 234. člena Konvencije Združenih narodov o pomorskem mednarodnem pravu (UNCLOS). Ruska ureditev namreč zahteva, da vsako tuje plovilo, ki želi vstopiti v Severno morsko pot, vnaprej o tem obvesti ruske oblasti. Prav tako je za plovbo tujih plovil treba vložiti prošnjo za rusko vodenje po prehodu in plačati določeno takso za uporabo poti oziroma za spremstvo ruskih ledolomilcev. Nekako so se ostale arktične države s tako ureditvijo sprijaznile, izjema so le ZDA, ki vztrajajo pri tem, da mora Severna morska pot veljati za mednarodni prehod, prosto odprt za ves tranzit. Predvsem so problem previsoke takse, ki odvrta tuje države od plovbe po prehodu, še posebej, ker se te plačujejo tudi v poletnih mesecih, ko spremstvo ruskih ledolomilcev sploh ni potrebno. Poleg tega obstajajo še drugi razlogi, zaradi katerih mnoge države ta trenutek niso kaj prida zainteresirane za plovbo po Severni morski poti, in sicer so to obstoječe podnebne in s tem povezane ekonomske razmere. Plovba po zaledenelih arktičnih vodah zahteva posebej prilagojena plovila, ki povzročajo ogromne stroške, poleg tega so dimenzije teh plovil strogo določene, zato ni mogoče izkoriščati niti ekonomije obsega, tretji večji problem pa predstavlja časovna zanesljivost dostav, ki je s plovbo skozi tako nepredvidljivo in neprijazno območje ni mogoče zagotoviti. Vendar pa se led zadnjih nekaj desetletij krči in tanjša. Po napovedih ACIE naj bi se plovno obdobje v roku stotih let podaljšalo iz sedanjih 20–30 na 120 dni, kar pomeni, da bi sčasoma lahko prehod postal cenejši, bolj predvidljiv in zanimiv za tuja plovila, še posebej, če bi bila Rusija pripravljena nekoliko omiliti postavljene pogoje plovbe. Seveda pa je treba upoštevati, da bi bila kljub boljšim pogojem plovba še vedno zelo otežena vsaj šest mesecev na leto in bi bili v tem času še vedno potrebni ledolomilci. Ko pa se bo led Severne morske poti umaknil za dalj časa do te mere, da plovba ne bo zahtevala enormnih dodatnih stroškov, bo tranzit med Evropo in Vzhodno Azijo potekal veliko hitreje, saj bo razdalja v primerjavi z dosedanjo potjo čez Suez in Panamo za kar 50 % krajša (Ragner, 2008).

Severozahodni prehod je morska pot, ki poteka čez Arktični ocean vzdolž Severne Amerike ter povezuje Atlantski in Pacifiški ocean. Tako kot Severna morska pot, postaja zaradi globalnega segrevanja tudi Severozahodni prehod vse bolj prehodni, tako da je septembra leta 2007 Evropska vesoljska agencija na podlagi satelitskih posnetkov že

lahko objavila podatek, da je prehod prvič, odkar so se leta 1978 začele drastično dvigovati temperature, zares odprt. Kasnejša odprava maja 2008 je nato pokazala, da prehod vendarle še ni neprekinjeno prehodni in da to območje še vedno ni popolnoma prosto ledu. Kljub temu pa je Ameriška geofizična zveza leta 2007 razkrila, da so Nasini sateliti na zahodnem delu Arktike zabeležili 16 % zmanjšanje površine ledu leta 2007, v primerjavi z letom 2006. Ta podatek pa je napovedal, da bo več sončne toplote prodrlo do voda Arktičnega oceana, ki se bo zato bolj segreval in posledično se bo tudi led hitreje talil. Leta 2008 je tako že prišlo do prve komercialne plovbe skozi Severozahodni prehod, nasploh pa se od takrat ladijski promet povečuje. Po pričanju enega od članov ladijske posadke, ki je prevažala tovor čez prehod septembra 2008, naj na tem območju sploh ne bi bilo nobenega ledu (Wikipedia, 2013j). Če bo oziroma ko bo prehod omogočal redne ladijske plovbe, se bo pot med Azijo in Severno Ameriko skrajšala za kar 9000 kilometrov glede na današnjo pot skozi Panamski kanal in 17.000 kilometrov glede na pot okrog rta Horn (Čičerov, 2008, str. 17). To je dejstvo, ki dela Severozahodni prehod za mnoge države zelo privlačen, še posebej odkrito pa svoje interese kažejo Kanada in ZDA. Kanada gleda na prehod kot na svojega, državnega in zahteva, da tuja plovila zaprosijo za dovoljenje, če želijo pluti čezenj. Kanadsko stališče ostro zavračajo in mu nasprotujejo ZDA, ki trdijo, da je Severozahodni prehod mednarodni prehod in zato tujim plovilom ni treba prositi za dovoljenje za plovbo po njem, prav tako pa menijo, da ga lahko prosto preletavajo z letali. Zaradi nasprotujočih si stališč je v preteklosti že prihajalo do incidentov, ko ZDA niso upoštevale kanadskih zahtev (Wikipedia, 2013j). Kako resni so Kanadčani se je pokazalo leta 2006, ko je vlada poskušala Severozahodni prehod preimenovali kar v Kanadske notranje vode. Ponovno so kanadski konservativci predlagali preimenovanje prehoda v Kanadski severozahodni prehod oktobra leta 2009 (Byers, 2009). Prehod naj bi po besedah Daryla Krampa, ki je preimenovanje predlagal, tako končno dobil uradno ime, saj je obstoječe – Severozahodni prehod – le neuradno poimenovanje skupka vodnih poti (Sherk, 2009). Do danes ime prehoda ni bilo spremenjeno.

4 ODKRIVANJE ARKTIKE

4.1 ZGODOVINA RAZISKOVANJ

Raziskovanje skrajnega severa naj bi se začelo že leta 325 pr. n. št., ko je grški mornar Pitej priplul do zaledenelega morja med iskanjem vira kositra (Wikipedia, 2013f). Opisal je otok severno od Velike Britanije, ki ga je obplul v šestih dneh, pri čemer gre najverjetneje za Islandijo, ne gre pa izključiti niti norveške obale, Shetlanda ali Ferskih otokov. Pitej je bil prvi, ki je opisal polnočno sonce, polarni sij in polarni led. Okrog leta 870 je norveški Viking Floki Vilgerdaron odkril Islandijo s pomočjo krokarjev. Ko je Vilgerdaron zaslutil, da se v bližini nahaja kopno, je izpustil svoje tri krokarje, da mu pokažejo pravo pot. Nekega dne je tako sledil enemu od njih in odkril novo ozemlje. Grenlandijo je odkril leta 983 »Erik Rdeči« med raziskovanjem zahoda, potem ko so ga zaradi dveh umorov izgnali z Islandije, kjer je živel (Polar Discovery, 2013b).

Iskanje bližnjice do Kitajske je zaznamovalo 16. in 17. stoletje, gre za iskanje ali Severozahodni prehod ob obali Severne Amerike ali Severovzhodni prehod ob sibirski obali (Polar Discovery, 2013c). V iskanju novih trgovskih poti so se na sever podali predvsem Angleži, ki jim je bila pot do Kitajske in Indije preko Atlantskega oceana zaprta, saj je bil ta od podpisa Tordesilljske pogodbe leta 1494 razdeljen med Španijo in Portugalsko. Med leti 1576–1578 je Martin Frobisher trikrat plul na današnjo kanadsko Arktiko, da bi odkril prehod, vendar je odkril le zaliv, ki je danes poimenovan po njem. Pod okriljem angleške kraljice Elizabete I. je leta 1585 raziskovalec John Davis prišel do Baffinovega otoka, obkrožil Grenlandijo, nato pa štiri ladje razdelil v ločene odprave, da bi poiskale prehod na zahodu. Ni mu uspelo prečkati zamrznjenih voda, mu je pa v kasnejših dveh odpravah uspelo prodreti do Hudsonovega zaliva. Angleška raziskovanja so bila leta 1587 prekinjena zaradi vojne s Španijo, vendar pa so Davisova poročila navdihnili kasnejše raziskovalce (Wikipedia, 2013f). Prehod je tako nekaj let kasneje iskal tudi Willem Barents, po katerem je danes poimenovano Barentsovo morje. Tudi njemu je spodletelo, saj se je ladja ujela v morski led in posadka se je bila prisiljena zasidrati na kopnem Nove Zemlje v Rusiji. Barents in njegovi možje so bili tako prvi zahodni Evropejci, ki so prezimili na Arktiki in tudi preživeli (Polar Discovery, 2013c). Raziskovanje se je skozi mnoge odprave nadaljevalo tudi v 19. stoletju, ko je Sir Robert McClure odkril Severozahodni prehod med gledanjem z Banksovega otoka na Melvillov otok čez ožino M'Clure. Prvi ga je uspešno preplul Norvežan Roald Amundsen leta 1906, vendar pot, ki jo je preplul, ni bila primerna za komercialno plovbo (Wikipedia, 2013f). Severozahodnega prehoda ni nihče prečkal več naslednjih štiriintrideset let. Medtem je potekalo aktivno iskanje Severovzhodnega prehoda. Leta 1732 je ruska admiraliteta organizirala odpravo na sever ob obali Sibirije in sicer po kopnem in vodi. Med odpravo je bilo prvič zarisanih na tisoče kilometrov obale, odkritih mnogo zalivov, rtov in otokov, le-ti pa so bili velikokrat poimenovani po vodjih odprav. Baron Nordenskiöld je 146 let pozneje prvi uspešno preplul Severovzhodni prehod (Polar Discovery, 2013d, 2013e, 2013f).

Inženir Robert Peary je med leti 1886–1909 organiziral osem arktičnih odprav, da bi dosegel Severni tečaj. Številni poskusi so bili neuspešni, v letih 1908–1909 pa je vendarle poročal, da mu je uspelo (Polar Discovery, 2013g). Pri modernih raziskovalcih in tudi olimpijskih smučarjih, ki uporabljajo profesionalno opremo, njegov domnevni dosežek vzbuja dvome, saj ne verjamejo, da bi mu v tistem času s pasjo vprego zares lahko uspelo priti do Severnega tečaja. Zagotovo pa so do skrajne severne točke pripešali Sovjeti leta 1948 pod poveljstvom Alexandra Kuznetsova, tako da so v bližini Tečaja pristali z letali in preostanek poti prehodili. Leto 1958 je bilo pomembno leto za ZDA, saj je njihova jedrska podmornica prva zaplula pod Severnim tečajem, brez da bi se pri tem dvignila na površje. Deset let kasneje je postal Ralph Plaisted prvi, ki je v celoti po kopnem dosegel Severni tečaj z motornimi sanmi in se mu je to uradno tudi priznalo. Leta 1969 je peš in s pasjo vprego osvojil Severni tečaj tudi Wally Herbert in bil prvi, ki mu je to uspelo. Zgolj peš ali na smučeh in brez kakršne koli zunanje pomoči sta leta 1995 prva uspešno pripotovala na Severni tečaj Kanadčan Richard Weber in Rus Misha Malakhov, podvig, kot je bil ta, pa od takrat ni uspel nikomur več (Wikipedia, 2013f).

Še posebej veliko znanstvenih raziskovanj Arktičnega oceana se je zvrstilo od leta 1970 pa tja do devetdesetih let, ko so potekale študije arktične geologije, biologije, kemije in fizične oceanografije. Prva pot jedrske podmornice na Arktiko se je v imenu znanosti zgodila leta 1993. Podatki, ki so bili takrat zbrani, so bili osnova za nadaljnja raziskovanja, kot je na primer program SCICEX (Scientific Ice Expeditions), ki je potekal med leti 1995–1998 (Polar Discovery, 2013h, 2013i).

4.2 POJAV PRVIH INTERESOV

Arktika je postala območje interesov v času, ko so prvi raziskovalci tam odkrili kite, tjulnje, ptice in ribe, ki se jih je dalo prodati na južnejše trge (CAFF v: Huntington in Weller et al., 2005, str. 15). Številna podjetja so se začela podajati na sever, da bi razširila svoje imperije in kmalu je prišlo do razvoja komercialnih aktivnosti, še posebej kitolova, katerega začetki segajo v zgodnje 17. stoletje. Sprva je bil le-ta omejen na obalno območje Svalbarda, ki pa je s časoma postalo izčrpano, kar je lovce na kite pognalo naprej na odprto morje. Čez čas se je lov razširil še na druga, s kiti bogata območja, kot so Grenlandija, obala Baffinovega otoka, Hudsonov zaliv, Beringovo morje in morje Chukchi (Barr, 2008, str. 60–68). Evropske lovce na kite je na Arktiko gnala želja po hitrem zaslužku, saj je bil dohodek od prodaje ulova enormen. Kostni kitovi so namreč na evropskih trgih služile izdelavi damskih steznikov, ogrodij dežnikov in pohištveni industriji, olje se je uporabljalo za cestne svetilke, jeziki pa so bili priboljški visoke družbe. Lovci so se v arktične vode tako vračali leto za letom, kljub izredno nevarnemu lovu in številnim potopljenim ladjam (Ferfila, 2012, str. 266–267). V največji meri so prihajali iz Nizozemske, Nemčije, Velike Britanije in ZDA, v letih od 1610–1915 pa so opravili vsega skupaj 39.251 plovb na Arktiko (Arctic Council, 2009, str. 39). Ko je prišlo leta 1897 do nezgode, katere izid so bila tri razbita plovila na zahodni obali Aljaske, je to skupaj s skorajšnjim izumrtjem kitov in naglim padcem cene kitovih kosti pomenilo konec kitolova (Barr, 2008, str. 70). Konec 19. in v začetku 20. stoletja so se lovci začeli vračati na sever

v iskanju novega zaslužka. Ker se je v tem času ravno začela moda krznenih plaščev, so se tokrat podali na lov za tjunlji (Ferfila, 2012, str. 269). Z nekaj manjšimi plovili so še vedno lovili tudi kite, vendar pa so morali za dosego dobička kitolov kombinirati s trgovanjem z živalskimi kožuh, ki so jim jih priskrbeli domorodci (Barr, 2008, str. 71). Trgovci so z blagovno menjavo začeli dodatno spodbujati še lov na modre in bele lisice ter bobre. Domačinom so dostavljali orožje, ti pa so ga morali plačati z živalskimi kožami. V zameno za eno puško je trgovec zahteval štirinajst bobrovih kož. Kmalu so se začele oglašati različne organizacije in združenja za zaščito živali. Dosegla so prepoved lova oziroma omejitev le-tega na minimum (Ferfila, 2012, str. 269–273).

V času industrijske revolucije, sredi 19. stoletja, se je na Arktiki začel razvijati tudi turizem za množice. To je bil čas, ko je večje osebno bogastvo pridobil širši krog ljudi, ki pa je imel na voljo tudi več prostega časa in boljšo javno izobrazbo. V kombinaciji z naprednejšo transportno in komunikacijsko tehnologijo je to pomenilo, da so postajali odročnejši predeli sveta naenkrat dostopnejši. Turizem je tako zacvetel, saj so med drugim tudi nizke cene prevoza ljudem omogočile potovanja zgolj iz užitka. Vnela se je tekma med parniškimi in železniškimi podjetji, ki so želela pritegniti čim več potnikov in si zagotoviti konkurenčnost, kar je privedlo do tega, da so bile zgrajene povsem nove prometne mreže, ki so dosegle tudi do takrat nedostopno Arktiko. Križarske tematske odprave na Arktiko v kombinaciji z razkošjem so za različna podjetja predstavljale dober posel skozi celo 19. stoletje, ohranile pa so se še do danes. Arktični turizem je prinesel ekonomske koristi tako zasebnim podjetjem kot tudi arktičnim vladam, saj je zagotovil službe, osebne dohodke, prihodke in finančni kapital za infrastrukturo. Predstavljal je tudi odskočno desko za razvoj industrije, ki je začela Arktiko izkoriščati na povsem nov način, to je s črpanjem njenih naravnih virov (Arctic Council, 2009, str. 45–46).

Interesi so Arktiki ponovno zavlдали v času hladne vojne. Tekma, ki se je odvijala takrat, je dosegla popolnoma novo dimenzijo.

5 ARKTIKA – SREDIŠČE SPOPADOV V PRETEKLOSTI

5.1 OBOROŽEVALNA TEKMA MED HLADNO VOJNO

Hladna vojna označuje napeto politično stanje po drugi svetovni vojni, ki je trajalo od leta 1945 pa vse do razpada Sovjetske zveze leta 1990 (Wikipedija, 2013e). Predvsem sta v tem času vzbujali pozornost Sovjetska zveza in ZDA, ki sta se znašli v političnem, vojaškem in medijskem sporu, nikoli pa si nista uradno napovedali vojne (The National Archives, 2013). Stalin, ki je po vojni ostal na oblasti v Sovjetski zvezi, je namreč hotel na vsak način obvarovati sebe, svoj avtoritativni režim, ideologijo in državo, odpraviti je želel vsakršno grožnjo svoji vladavini, obdržati med vojno pridobljena ozemlja in dobiti nazaj tista, ki so bila izgubljena. Evropi je nameraval zavladati na miren način, pri tem pa popolnoma zanemaril povojno miselnost Američanov, ki je bila popolno nasprotje njegovim prepričanjem. ZDA, ki so bile takrat ena najsvobodnejših družb na svetu, niso bile pripravljene sprejeti sveta takega, kot je bil pred drugo svetovno vojno, zato so težile k ravnovesju moči in preprečevanju napak, ki so pripeljale do druge svetovne vojne. Kljub nasprotjem si nobena od velesil ni želela novih sovražnikov ali spopadov, zato sta skupaj z Veliko Britanijo poskušali uskladiti različne politične cilje, a so se pogajanja v veliki meri izjalovila. Odnosi med ZDA in Sovjetsko zvezo so postajali vse bolj negotovi in čeprav do nenadnih napadov, razglasitve vojne ali prekinitve diplomatskih odnosov ni nikoli prišlo, je obstajal strah, da se bo zgodilo prav to. Zaradi tega sta obe strani stalno vzdrževali svojo vojaško pripravljenost (Lewis Gaddis, 2006, str. 7, 46), Arktika pa je pri tem odigrala pomembno vlogo.

ZDA in Sovjetska zveza sta namreč na Arktiki mejili ena na drugo, pri čemer ju je ločeval le 90 kilometrov širok Beringov preliv. To je nedvomno pripomoglo k temu, da sta nasprotnici lažje merili moči in odročno okolje spremenili v enega najpomembnejših svetovnih poligonov za razvoj strateških oboroževalnih sistemov. Pod površjem Arktičnega oceana so plule njune jedrske podmornice, ki so iskale primerne položaje za napad na nasprotnika, prav tako pa sta obe izvajali programe jedrskih eksplozij z namenom, da bi zagotovili zanesljivost, varnost in sodobnost svoje jedrske oborožitve. Natančno število sovjetskih jedrskih poskusov ni znano, Američani pa so jih v letih 1955–1990 na Novi zemlji izvedli 132. Arktično okolje je bilo za napadalne vojaške sisteme zelo priročno, saj je bilo zaradi bližine lastnih držav poceni in hitro za uporabo, hkrati pa zagotavljalo precejšnjo stopnjo skritosti in zaščite. Led je poleg prednosti istočasno predstavljal tudi slabost, saj je med pokanjem motil delovanje sonarjev in ladij za boj proti podmornicam, zaradi česar so protipodmorniško bojevanje prevzele podmornice. Zaradi redke poseljenosti Arktike in različnih ionosferskih sevanj, ki motijo radarske sisteme dolgega dometa, je bil otežen tudi pregled nad aktivnostmi nasprotnikovih letalskih sil (Ferfila, 2012, str. 452–466). V oboroževalno tekmo sta velesili vložili ogromno sredstev. Med leti 1955–1986 so ZDA porabile za obrambo več kot 7 % bruto nacionalnega proizvoda in več kot tretjino vseh zveznih izdatkov, približno pet milijonov ljudi pa je v zgodnjih

osemdesetih letih imelo službo posredno ali neposredno zaradi vojaških programov. Stroški oboroževanja so nekoliko bolj bremenili Sovjetsko zvezo, saj je ta v vojsko vlagala prav toliko kot ZDA, vendar s pol manjšim bruto nacionalnim proizvodom (Nincic, 1989, str. 5).

5.2 OROŽJE IN OPREMA

Tako ZDA kot Sovjetska zveza so v času hladne vojne razvili triado strateškega orožja v zraku, na morju in kopnem (Arkin in Fieldhouse, 1987, str. 71–72). Ameriške bombnike B-29 iz druge svetovne vojne so zamenjali B-36, ki so bili sprva opremljeni z atomskim orožjem, kasneje pa z vodikovimi bombami. Sredi petdesetih let so začeli nabavljati še naprednejše bombnike B-47 in B-52 (Scoville, 1987, str. 66), razvijali pa so že tudi nevidni bombnik, lovsko letalo F-117 oziroma bombnik Northrop Grumman B2, ki je zaradi trikotno ukrivljenih površin odbijal radarske žarke (Scott v: Ferfila, 2012, str. 456). Vohunska letala U-2 so s fotografitanjem sovjetskega ozemlja pomagala Američanom odkrivati sovjetske raketne operacije, katerih poteka zaradi omejene ameriške tehnologije ni bilo preprosto spremljati. Leta 1960 so ZDA začele pridobivati satelitske slike sovjetskega ozemlja (Scoville, 1987, str. 66–67). Tretjina vseh ameriških bombnikov je bila v stalni pripravljenosti na napad (Arkin in Fieldhouse, 1987, str. 71–72). Z morja so ZDA branile bojne podmornice Los Angeles in SSN-21, medtem ko so bile del napadalnega sistema podmornice Posejdon in Trident z raketami Trident C-4. Z dometom 8000 kilometrov in izjemno natančnostjo so bile sposobne zadeti kateri koli cilj v Sovjetski zvezi (Ferfila, 2012, str. 454–456). Ameriška mornarica je imela v lasti vsega skupaj 5 helikopterjev, 13 večjih letalonosilk, 2 bojni ladji, 112 patroljnih vozil in rušilcev, 61 fregat in 64 jedrsko oboroženih podmornic. Kje natančno so podmornice patroljirale, ni znano, so pa redno delovale v Atlantskem in Pacifiškem oceanu, Mediteranskem morju, nedvomno pa tudi v Arktičnem oceanu. Ameriško kopensko orožje so med drugim predstavljale jedrske topniške granate. Uvedenih je bilo okoli 920 155 milimetrskih in 1500 230 milimetrskih granat. 680 enot jedrskega rušilnega streliva je bilo namenjenega fizičnemu uničenju mostov, gorskih prehodov, jezov, gozdov in podobno (Arkin in Fieldhouse, 1987, str. 72–81). V primeru napadov na daljavo so prišle v poštev izredno natančne kopenske medcelinske balistične rakete (ICBM), ki so lahko cilj dosegle v pol ure in bile zato primerne za hitre odzive na kakršne koli grozeče nevarnosti. Slabost teh raket je bila, da jih po izstrelitvi ni bilo mogoče odpoklicati, pa tudi njihova znana fiksna lokacija v podzemnih silosih ni predstavljala prednosti, saj so bile rakete lahka tarča za nasprotnikove napade (Scoville, 1987, str. 67). ZDA so imele na voljo nekaj čez 1.000 medcelinskih balističnih raket, ki so skupaj nosile 2100 jedrskih bojnih glav, Pershing II IRBM (Intermediate-Range Ballistic Missile) rakete, SLCM (Sea-Launched Cruise Missile) in GLCM (Ground-Launched Cruise Missile) manevrirne rakete. V 28 državah so Američani hranili vsega skupaj 26.000 bojnih glav, od tega okoli 5.800 v Evropi, 580 v Aziji in 1.400 na morju. Z jedrskimi globinskimi bombami B-75 so bila opremljena patroljna letala P-3 Orion ASW, prevozniška letala S-3A Viking in SH-3 ASW helikopterji (Arkin in Fieldhouse, 1987, str. 70–81). Leta 1977 so začeli razvijati še proti satelitsko orožje, s katerim so želeli preprečiti Sovjetski zvezi opazovanje svojih vojaških enot. Proti satelitsko orožje je

bilo izstreljeno z dvo-stopenjsko raketo, ki je napravo izstrelila proti satelitu. Šlo je za približno 15 kilogramski ploščati cilindrični predmet, ki je v satelit trčil z uničujočo hitrostjo (Gottfried in Lebow, 1987, str. 86). V času hladne vojne je bila v okviru obrambnih sistemov postavljena tudi vojaška radarska mreža DEW (Distant Early Warning Line), ki je potekala ob severni obali in otokih Aljaske, Ferskih otokih, Grenlandiji in Islandiji. Sistem je bil proizvod naveze ZDA-Kanada, namenjen pa odkrivanju prihajajočih sovjetskih bombnikov (Triscott, 2011, str. 24–27). Radarji so nanje opozorili uro pred njihovim prihodom, na izstreljene rakete pa petnajst minut preden so dosegle cilj (Ferfila, 2012, str. 456).

Sovjetske letalske sile so imele na razpolago bombnike srednjega doleta Badger, Blinder in Backfire, ki so bili oboroženi z jedrskimi bombami ali zrak-kopno raketami (Arkin in Fieldhouse, 1987, str. 77) ter bombnike dolgega doleta kot na primer reaktivno letalo Bizon in turbopropellerski bombnik Medved. Proizvajali so tudi letalske prestreznike (Scoville, 1987, str. 66–68), katerih glavni namen je bil prestreči in uničiti sovražnikovo letalo, še posebej bombnike (Princeton University, 2013). Sovjetski jedrski bombniki dolgega doleta so leteli iz dvajsetih letališč, na poti do svojih tarč v Severni Ameriki pa so se lahko ustavili na petih arktičnih postajališčih. Sovjetska zveza za razliko od ZDA ni imela bombnikov v stalni pripravljenosti za napad (Arkin in Fieldhouse, 1987, str. 71–72). Mornarica je razpolagala z 69 ladjami, kot so patroljne ladje, frigate in rušilci ter s 119 napadalnimi in z raketami, oboroženimi podmornicami. 66 podmornic je bilo oboroženih z jedrskimi raketami in 14 z nejedrskimi, patroljirale pa so na vzhodu Grenlandije v Norveškem in Barentsovem morju ter Pacifiškem oceanu. Le 15 % vseh se je redno gibalo izven domačih voda. Velika večina protipodmorniških ladij je bila opremljenih s SS-N-14 ali SUW-N-1 jedrskim podvodnimi bombami (Arkin in Fieldhouse, 1987, str. 73–81). Napadalne podmornice Yankee Delta in Tajfun so bile opremljene z raketami SS-N-8, SS-N-18, SS-N-20 in SS-NX-23, ki so tako kot ameriške imele dometa čez 8.000 kilometrov in z lahkoto dosegle kateri koli cilj v Severni Ameriki. Tudi obrambo v arktičnih vodah so razvili z bojnimi podmornicami, kot so Akule, Mihaili in Sierre (Ferfila, 2012, str. 454–456). Ko so Sovjeti pri razvoju strateškega napadalnega orožja začeli zaostajati za tekmo, so se bolj osredotočili na obrambne sisteme. Postavljali so vedno nove radarje in nadomestili 3.600 kopno-zrak raket s sodobnejšimi. Okoli Moskve so postavili protibalistične rakete, ki naj bi jih uvedli tudi v drugih sovjetskih mestih, kar pa se zaradi težav namestitvijo ni zgodilo (Scoville, 1987, str. 68). Na Kolskem polotoku so zgradili enega največjih vojaških kompleksov na svetu in samo v tem se je nahajalo 6.400 bojnih glav in večina sovjetskih medcelinskih balističnih raket (Hall v: Ferfila, 2012, str. 454–455). Skupaj je imela Sovjetska zveza med 22 in 33 tisoč bojnih glav, od tega jih je bilo na izstrel vsak trenutek pripravljenih 5.000. 1.398 medcelinskih balističnih raket je skupaj lahko nosilo 6.000 bojnih glav. Jedrske topniške granate, ki so jih uporabljali, so bile kalibra 152, 180, 203 in 204 milimetrov (Arkin in Fieldhouse, 1987, str. 70–80). Proti satelitsko orožje, več kot dve toni težko napravo, so izstrelili proti satelitu z medcelinsko balistično raketo SS-9. Ko je naprava dosegla svojo tarčo, so njene bojne glave eksplodirale in v satelit izstrelile uničujoče drobne delčke. Zaradi pomanjkljivosti in testiranj, na katerih se sovjetsko proti satelitsko orožje ni najbolje izkazalo, se Američanom le-tega ni bilo potrebno pretirano bati (Gottfried in Lebow, 1987, str. 85).

6 ARKTIKA DANES

6.1 TEKMA ZA ARKTIKO

Dolgoročna in temeljna vloga energetskih virov je ustvarjanje potencialnega bogastva in moči, kajti energetski viri so danes prisotni v vseh vidikih našega delovanja. Energetska varnost je tako ena od osrednjih tem današnje politike. Cene nafte so na primer v osemdesetih letih padle, zaloge pa so bile ogromne. Leta 2003 pa je prišlo do nepričakovano povečane porabe nafte na kitajskem in indijskem trgu, kar je sprožilo strah, da bodo zaloge pošle. Zaradi naraščajočega povpraševanja so se cene nafte začele hitro dvigati, nekateri pa so govorili celo o tem, da so rezerve izčrpane oziroma da je to konec nafte. Posledično so začeli pozornost vzbujati še neraziskani viri, tudi arktični (Claes in Harsem, 2010, str. 1–2). Ker bo čez nekaj deset let Arktika v poletnih mesecih prosta ledu, to le še povečuje interese arktičnih in nearktičnih držav, ki so povezani z izkoriščanjem energentov, ribolovom, ladijskim prometom in turizmom. Arktične države se trudijo na tem območju izboriti si vsaka svojo suverenost, medtem pa postaja arktično območje geopolitično vse bolj nestabilno (Shackelford, 2011, str. 35). V celotni zgodovini Arktika še nikoli ni bila tako pomembna na različnih področjih, kot je danes (Sciullo, 2008, str. 106).

Velik del zgodovine je na Arktiki veljal režim svobode morij, danes pa vladajo Arktičnemu oceanu sistemi večstopenjskega upravljanja, ki tvorijo kompleksni arktični režim (Shackelford, 2011, str. 34), neraziskano in divje arktično območje kot celota pa predstavlja kraj, kjer imajo države možnost vzpostaviti tako rekoč neomejeno oblast (Perry v: Sciullo, 2008, str. 98). Velemesta izkoriščajo bogata arktična območja in na ta način povečujejo svoje bogastvo, saj vse ekonomske rente poberejo vlade, velike korporacije in potrošniki razvitih držav, medtem ko dobi domače prebivalstvo le slabo plačana delovna mesta. So pa tudi interesi in vpliv lokalnega prebivalstva vse večji, vendar pa znotraj le-tega prihaja do razhajanj, ko je govora o izkoriščanju naravnih virov. Nekateri bi arktična ozemlja zaprli za zunanji svet, da bi ohranili tradicionalno kulturo, spet drugi pa si želijo dvojnega načina gospodarjenja, kar pomeni tradicionalni način preživljanja z izrabo obnovljivih virov, skupaj z industrijsko izrabo v velikem obsegu za izvoz. Vendar pa arktične pokrajine svojim državam povzročajo ogromne stroške, zato se od njih v glavnem pričakuje poslušnost, tako da lahko lokalne oblasti le redko samostojno odločajo o izrabi virov (Ferfila, 2012, str. 476–478).

V zadnjih nekaj letih se je na Arktiki tako začela razvijati mednarodna bitka za položaj in kontrolo nad arktičnimi viri, možnostmi plovbe in vojaškimi priložnostmi (Holmes, 2008, str. 351), dejavnikov, ki povzročajo napetosti, pa je več. Višanje cen energije spreminja ekonomiko ocenjevanja in rudarjenja v neprijaznih okoljih, pri čemer je Arktika še posebej privlačna s svojimi zalogami ogljikovodika, medtem ko te drugje po svetu pohajajo. Drug dejavnik je krčenje arktične ledene odeje, zaradi katerega postajajo še nedotaknjeni viri

dostopnejši, dobičkonosne plovne poti pa odprte, tretji dejavnik pa predstavlja šibko mednarodno pravo arktične regije. Nobeni od držav namreč trenutno ne pripada Severni pol ali območje okoli njega, kajti do nedavnega je Arktični ocean veljal za preveč odročnega, da bi si ga bilo vredno lastiti. Prav to območje, ki se razteza čez izključne ekonomske cone arktičnih držav, je danes problematično, kajti po tem, ko je Rusija pospešila svoje teritorialne zahteve na Arktiki, drugim državam tako rekoč ni preostalo drugega, kot da tudi same zahtevajo svoj del ozemlja (Gunitskiy, 2008, str. 261–262). Osvajanje in kontrolo nad arktičnim ozemljem nekateri opisujejo celo kot novo hladno vojno med Rusijo in Ameriko (Chossudovsky, 2013).

Države s precejšnjim delom arktičnega ozemlja so Kanada, Rusija in Danska (Chossudovsky, 2013). Kanada je dolgo ignorirala Arktiko, kar se je izkazalo za napako, saj se sedaj sooča z zahtevami drugih držav, ki ogrožajo njeno suverenost na arktičnem območju (Huebert v: Sciallo, 2008, str. 93). Njeni interesi so vojaški, komercialni in okoljski, svoje arktično ozemlje pa lahko dodobra izkoristi, saj je le-to bogato z nafto in ima strateško pomembne pomorske poti (Perry v: Sciallo, 2008, str. 94). Kakšen je danes odnos kanadske politike do Arktike, je razvidno tudi iz izjave, ki jo je leta 2010 podal kanadski minister za zunanje zadeve Lawrence Cannon. Dejal je namreč, da pomembnost Arktike in kanadskih interesov na Severu še nikoli do sedaj ni bila večja (Conley et al., 2012, str. 19). Ruski interesi so nedvomno tudi ekonomske narave, saj je kar 20 % ruskega bruto domačega proizvoda in 22 % celotnega izvoza ustvarjenega znotraj arktičnega kroga. Glavni cilj državne politike je tako do leta 2020 spremeniti Arktiko v rusko najpomembnejšo strateško bazo za naravne vire, kajti arktične energetske zaloge Rusiji v svetu prinašajo boljši položaj in večji vpliv. Ruska energetska strategija izpostavlja, da bodo viri arktične Rusije lahko nadomestili usihajoča najdišča na drugih lokacijah, kjer bo začela proizvodnja nafte in plina drastično padati v naslednjih dvajsetih letih (Zysk, 2010, str. 104–105). Več naj bi Rusija začela izvažati tudi na hitro rastoči kitajski trg, zaradi česar bo morala proizvesti tudi več zemeljskega plina, kar jasno kaže na to, da je zavezana svojim energetskim poljem na Arktiki. Država je podelila rekordno število licenc za raziskovanje novih naftnih in plinskih možnosti, pri tem pa namerava Gazprom sam v naslednjih letih v arktično polico vložiti 500 milijonov dolarjev (Claes in Harsem, 2010, str. 13). Eden temeljnih ciljev Rusije je tudi razvoj Severne morske poti v smeri integrirane transportne povezave in temeljne povezave med Evropo in Azijo. Temu primerno namerava do leta 2015 namestiti infrastrukturo in sisteme za upravljanje komunikacij na prehodu, saj se v prihodnosti pričakuje povečan promet skozenj. Vodja Atomflota Viacheslav Ruksha pa je napovedal padec kapacitete ruskih ledolomilcev v letih 2016–17 zaradi zastarelosti, zato so ruske oblasti že naročile načrt za izdelavo novih plovil. Da bi lahko zadovoljili prihodnje potrebe na Arktiki, bi morali izdelati vsaj tri do štiri nove ledolomilce, a so ti cilji in prihodnost ruske strategije močno ogroženi zaradi finančnih težav države (Zysk, 2010, str. 105–106). Rusije pa ne zanimajo zgolj naravni viri, temveč so v ozadju tudi strateški nameni, o katerih se ne razpravlja prav veliko. Pogovori se po navadi vrtijo bolj okoli nacionalne identitete, podobno kot v kanadskem primeru (Sciallo, 2008, str. 96). Danska se bo v naslednjih letih predvsem trudila izkoristiti priložnosti za rast in razvoj, ki jih ponuja Arktika. Današnji najpomembnejši izvozni

industriji Grenlandije sta ribolov in turizem, obe pa imata potencial za nadaljnjo rast. Prav tako bo v prihodnje na Grenlandiji veliko vložena v infrastrukturo, ki predstavlja ključni del razvoja grenlandske družbe. Ker se neobnovljivi viri nahajajo tudi na Grenlandiji, bo le-ta skupaj s Ferskimi otoki postala zanimiva za izkoriščanje, Danska pa namerava poskrbeti v glavnem za to, da bo izkoriščanje virov transparentno in da bo potekalo po najvišjih standardih varnosti (Ministry of Foreign Affairs of Denmark, 2011, str. 23–24). Finska vidi v arktični regiji, poleg izkoriščanja naravnih virov, predvsem priložnost za razvoj pomorskega prometa (Prime Minister's Office, 2010, str. 8), Norveška pa vloga v arktično območje z odprtjem novih raziskovalnih centrov, spodbuja vlaganje v regionalni poslovni razvoj in financira BarentsWatch, nadzornika Barentsove regije (Conley et al., 2012, str. 19), medtem ko Švedska s pridom izkorišča razpoložljive naravne vire kot na primer les. Tudi črpanje rud in mineralov je v razcvetu, kar sproža ogromna vlaganja v švedsko rudarsko industrijo (Government Offices of Sweden, 2011, str. 15–22). Islandske interese na Arktiki sta od nekdaj oblikovala njena geografska lega in dostop do naravnih virov, zato se ji zdi izjemno pomembno, da se uvrsti med države, ki imajo največji vpliv na prihodnji razvoj arktične regije (Ministry for Foreign Affairs of Iceland, 2011). Edina obalna arktična država, ki trenutno ne načrtuje večjega ekonomskega razvoja Arktike, so ZDA. Njihova Predsedniška direktiva domovinske varnosti je bolj osredotočena na varnostne interese, ki so raketna obramba in sistemi za zgodnje odkrivanje, uvedba morskih in zračnih sistemov za transport, strateško odvrčanje, pomorska prisotnost, varnostne operacije, zagotovitev svobodne plovbe in preletov ter preprečevanje terorizma in kriminala (Conley et al., 2012, str. 20).

Ne nazadnje obstaja na Arktiki poleg ekonomskega tudi vojaški interes. Kolski polotok na primer zasedajo baze Ruske severne flote, Severni tečaj pa ostaja priljubljena lokacija ruskih in ameriških podmornic zaradi strateške bližine obeh držav (Kefferpütz, 2010, str. 6).

6.2 TERITORIALNE ZAHTEVE ARKTIČNIH DRŽAV

Prve zahteve, povezane s kontinentalnimi policami, so se pojavile leta 1945 z idejo ameriškega predsednika Harryja S. Trumana, da imajo ZDA pristojnosti nad vsemi viri na svoji kontinentalni polici, kmalu za tem pa so se začele vrstiti še zahteve drugih držav. Pred tem je vse od leta 1608 po mednarodnem pravniku Grotiusu v splošnem veljalo, da svetovni oceani pripadajo vsem in se ne morejo razmejevati ali zasedati. Zahteve držav in nastale spore med njimi je bilo treba nekako reševati, kar je leta 1982 privedlo do podpisa Konvencije Združenih narodov o pomorskem mednarodnem pravu (UNCLOS), ki je v veljavo vstopila leta 1994. Gre za nekakšno ustavo oceanov, ki ureja skoraj vse vidike pomorskega prava, vključno s suverenimi mejami, navigacijo, rudarjenjem na morskem dnu in okoljskim varstvom oceanov. Prav tako pa predstavlja pravni okvir za reševanje sporov, povezanih z oceani. Po UNCLOS lahko država zahteva dodatnih 150 navtičnih milj ozemlja izven svoje izključne ekonomske cone, če dokaže, da je to ozemlje naravni podaljšek njenega kopnega, v 83. členu pa dovoljuje tudi, da se države na podlagi mednarodnega prava v razumnem času o mejah dogovorijo same (Holmes, 2008, str.

327–341). Obalna država lahko raziskuje in izkorišča naravne vire svoje kontinentalne police. Znotraj 200 navtičnih milj od svojega teritorialnega morja ima te pravice, tudi če se fiziografsko polica ne razteza tako daleč, za iste pravice izven 200 navtičnih milj od svojih teritorialnih voda pa mora na podlagi znanstvenih dokazov vzpostaviti zakonsko določen obseg kontinentalne police. Edina arktična država, ki še do danes ni ratificirala UNCLOS so ZDA, ki zaradi tega tudi ne morejo vlagati zahtev. Preostale države lahko to storijo v obdobju desetih let od ratifikacije UNCLOS (Baker, 2010, str. 254–255).

Ameriški nasprotniki ratifikacije UNCLOS pravijo, da bi ratifikacija omejila pomorske operacije ZDA, medtem pa se ne bi učinkovito spopadla z vse večjimi ambicijami Kitajske. Zagovorniki, kot je poveljnik Bradley May, pa pravijo, da je UNCLOS treba ratificirati prav zato, ker si ga Kitajska v mnogih pogledih razlaga sebi v prid, istočasno pa ZDA ne morejo sodelovati pri oblikovanju pomorskega prava v skladu s svojimi nacionalnimi pravili in interesi svojih zaveznic (May, 2012). Ker ZDA še ne morejo vlagati zahtev za podaljšanje kontinentalne police, so svoje interese preusmerile na druga področja. Omejiti želijo rusko ekonomsko in vojaško širjenje na arktičnem območju, doseči, da bo Severozahodni prehod opredeljen kot mednarodne vode in zaščititi sporazum s Kanado o meji na morju med Aljasko in Yukonom (Fillingham, 2009). Če bi ZDA ratificirale UNCLOS, bi lahko uveljavljale svojo suverenost na čez 600 miljah morskega dna ob aljaški obali (Gunitskiy, 2008, str. 267).

Rusija je leta 2001 prva vložila zahtevo za podaljšanje kontinentalne police. Zahteva je vključevala osrednji Arktični ocean, Barentsovo in Ohotsko morje. Komisija Združenih narodov za meje epikontinentalnega pasu (CLCS) je pri tem zahtevala dodatna pojasnila in podatke, ki jih je Rusija zbirala vse od takrat, prav tako pa je sodelovala z arktičnimi sosedami in upoštevala pravila, ki jih je določila Komisija (Baker, 2010, str. 258–259). Rusija, z najdaljšo mejo na Arktiki, zahteva precejšen del regije in če bi bile njene zahteve sprejete, bi postala lastnik okoli 45 % skrajnega severa (Kefferpütz, 2010, str. 2). Trdi, da ji po UNCLOS pripada čez 1.191.000 km² ozemlja, ki je del arktične police. Prav to ozemlje naj bi vsebovalo ogromne zaloge ogljikovodika. Razteza se vse do severnega pola, zahteve pa temeljijo na trditvah, da je ozemlje povezano z rusko kontinentalno polico z 2000 km dolgim podvodnim Lomonosovim grebenom (Chossudovsky, 2013). Vzorci kamenja z Lomonosovega grebena so se po raziskavah izkazali za enake tistim v zemlji sibirsk obale. Nekatere skrbi, da bo Rusija enostransko določila pripadnost Lomonosovega grebena svoji kontinentalni polici, če bodo njene zahteve s strani CLCS zavrnjene (Conley et al., 2012, str. 11). Delno spremenjeni zahtevki je Rusija ponovno predložila CLCS februarja 2013, odločitev pa še čaka (United Nations, 2013a).

Za Kanado je leto 2013 pomembno leto, saj bo prevzela predsedstvo Arktičnega sveta, hkrati pa predložila koordinate za podaljšanje svoje arktične kontinentalne police (Huebert, 2013). Že leta 1909 je vložila zahtevo za območje od svojega arktičnega morja pa do Severnega tečaja, nekaj let kasneje je enako storila takratna Sovjetska zveza, medtem ko so ZDA trdile, da je Severni tečaj podvodni podaljšek Aljaske. Svojih zahtev takrat nobena od držav ni resneje zasledovala, čeprav je Sovjetska zveza vendarle

ohranila svojo prisotnost v regiji (Gunitskiy, 2008, str. 264). Če bo Kanada letos vložila zahtevo za podaljšanje kontinentalne police in vključila tudi Lomonosov greben, kar najverjetneje bo, utegne stopiti navzkriž ne le z Rusijo, ampak tudi z Dansko (Fillingham, 2009).

Danske zahteve prav tako segajo do Severnega tečaja preko Lomonosovega grebena, ki naj bi bil podaljšek Grenlandije. Stopnjujejo se tudi njene zahteve po nekaterih otokih zahodno od Grenlandije, ki jih zahteva tudi Kanada (Fillingham, 2009). Danska je pri CLCS leta 2009 vložila zahtevo za podaljšanje kontinentalne police za območje severno od Ferskih otokov, leta 2010 za južno kontinentalno polico Ferskih otokov in leta 2012 za južno kontinentalno polico Grenlandije. Vsi trije primeri še čakajo na priporočila CLCS (United Nations, 2010, 2011, 2013c).

Uspeh je leta 2009 doživela Norveška, po tem ko je tri leta prej CLCS predložila informacije o mejah kontinentalne police v Barentsovem morju, Arktičnem oceanu in Norveškem morju (United Nations, 2009). Komisija je namreč Norveški dala zeleno luč za dogovarjanje z Rusijo o meji v Barentsovem morju, odobrila pa je tudi točke v Arktičnem oceanu in Norveškem morju, ki jih je Norveška predlagala za zunanjo kontinentalno mejo (CLCS, 2009, str. 9, 12, 23).

Zadnja s teritorialnimi zahtevami na Arktiki je Islandija, ki je vložila zahtevo za podaljšanje kontinentalne police leta 2009, vendar le delno. Zahteve, povezane z islandsko kontinentalno polico na območju Hatton-Rockall in vzhodnega dela grebena Reykjanes, bo namreč zaradi možnosti prekrivanja z zahtevami drugih držav vložila kasneje v prihodnosti. Komisija priporočila še ni izdala (United Nations, 2013b).

6.3 KONFLIKTI IN SPORAZUMI MED ARKTIČNIMI DRŽAVAMI

S teritorialnimi spori na Arktiki se ukvarja UNCLOS, ki teži k mirnemu reševanju vprašanj. Najprej naj bi se države med sabo same dogovorile o rešitvah, če pa so pri tem neuspešne, UNCLOS ponuja štiri druge načine reševanja sporov, in sicer Mednarodno sodišče za pomorsko pravo, Meddržavno sodišče ali eno od dveh arbitražnih sodišč. Vse arktične države, z izjemo Norveške, zavračajo zavezujoče rešitve, ki jih ponuja UNCLOS, saj menijo, da gre za neustrezno orodje za reševanje sporov okrog Severnega tečaja (Holmes, 2008, str. 325, 336). Trenutno obstajajo na Arktiki nerešena vprašanja v zvezi z zahtevami arktičnih držav po kontinentalnih policah, vprašanja o pravnem statusu Severnega tečaja in mejah na morju (Kraska, 2009, str. 1115).

Avgusta 2007 je Rusija v bližini Severnega tečaja zasadila na morsko dno svojo zastavo in s tem dvignila veliko prahu v svetu. S to potezo je nakazala svoj interes na Arktiki, kajti šlo naj bi za odpravo, v kateri so znanstveniki iskali dokaze, da večina arktičnega morskega dna pripada Rusiji. Okoliške države so se hitro odzvale. Kanada je potrdila napovedi o povečanju vojaške prisotnosti na Arktiki, Danska pa je ob približno istem času izvedla mesec dolgo odpravo, s katero je tako kot Rusija poskušala dokazati, da se

kontinentalna polica Grenlandije razteza vse do Severnega tečaja. Odziv ZDA je bil počasnejši, pa vendar so začele načrtovati gradnjo dveh arktičnih ledolomilcev (Holmes, 2008, str. 323–324). Baker (2010, str. 260) pravi, da so politika in mediji na rusko zastavico reagirali pretirano, medtem ko so diplomati in znanstveniki menili, da je šlo le za simbolično dejanje, kajti zasaditev zastave na Severnem tečaju tudi po UNCLOS nima nobene pravne veljave.

Obračunavanje med državami lahko v prihodnosti povzroči rusko zaračunavanje taks tujim plovilom za plovbo skozi Severno morskot pot. Samovoljno določanje taks še posebej skrbi Evropsko unijo (EU), ki ima največje trgovsko ladjeve na svetu (Kefferpütz, 2010, str. 5). Od leta 1930 je Sovjetska zveza Severno morskot pot tako rekoč postopoma spreminjala v notranje vode. Še posebej zaprta za tuja plovila je postala v času hladne vojne, saj so jo Sovjeti uporabljali v svojih strateških načrtih. Formalno je postala odprta 1. julija 1991, nekaj mesecev pred razpadom Sovjetske zveze. Rusija je nato pričakovala, da se bo promet Severne morske poti drastično povečal, tuja plovila pa da bodo plačevala takse za uporabo ruskih ledolomilcev in infrastrukture. Temu ni bilo tako, kajti mednarodna pomorska industrija je menila, da prehod premalo pozna in ni hotela tvegati ter vlagati v nekaj neznanega. Da bi Severno morskot pot bolj približali javnosti, so Rusi, Norvežani in Japonci zagnali raziskovalni Mednarodni program Severna morskot pot (INSROP), ki je trajal od leta 1993 pa vse do 1999. Program je opravil svoje delo in pokazal, da je tehnično plovba skozi Severno morskot pot mogoča, a vseeno otežena pod takratnimi ekonomskimi in podnebnimi pogoji. Poleg tega pa so bili problematični še visoki stroški asistenc ruskih ledolomilcev, kar je mednarodno pomorsko industrijo dokončno odvrnilo od plovbe po Severni morski poti, nad katero si pristojnosti še danes lasti Rusija. Ta še vedno vztraja pri tem, da mora njene oblasti predhodno obvestiti vsako tuje plovilo, ki želi vstopiti v prehod, pri tem pa še vložiti prošnjo za vodenje skozenj in plačati takso za njegovo uporabo. Tako ureditev so druge države bolj ali manj sprejele, izjema so ZDA, ki vztrajajo pri svojih trditvah, da bi Severna morskot pot morala biti obravnavana kot mednarodni prehod in biti odprta za tranzit (Ragner, 2008). Vendar ruska vlada v svojih dokumentih izjavlja, da je Severna morskot pot državna, da spada pod rusko pristojnost in da bo plovba skoznj potekala v skladu z ruskimi zakoni in mednarodnimi sporazumi. Istočasno opozarja, da bodo nasprotovanja in poskusi spreminjanja pravnega statusa prehoda pomenili konflikt z ruskimi nacionalnimi interesi (Zysk, 2010, str. 107).

Kot že omenjeno, obstajajo napetosti tudi v primeru Lomonosovega grebena. Rusija, Kanada in Danska poskušajo dokazati, da je greben, ki poteka skozi Severni tečaj, del njihovega ozemlja, napetosti na tem območju pa se bodo najverjetneje še stopnjevale, kajti vsaka od teh držav si želi zagotoviti primeren dostop do polarnih virov (Holmes, 2008, str. 338). Kljub temu je treba povedati, da v tem primeru Kanada in Danska sodelujeta pri izvajanju seizmičnih raziskav, ki naj bi pokazale, kateri od njiju dejansko greben pripada, Kanada in Rusija pa si izmenjujeta podatke o sorodnih vprašanjih. Tudi če Lomonosov greben nima neke pomembne vloge pri njihovih potencialnih zahtevah, so se ponovno oglasile ZDA, ki pravijo, da je greben samostojna enota Arktičnega oceana in zato ne pripada nobeni od držav (Baker, 2010, str. 268–269).

Nerešeno ostaja tudi vprašanje Severozahodnega prehoda, za katerega Kanada trdi, da je na delih njenih notranjih voda, preko katerih prehod poteka, suverena. V teh predelih bi Kanada urejala aktivnosti in uveljavila svoje zakone, tuje države in plovila pa tako ne bi uživala pomorskih pravic mednarodnega prava. Taki opredelitvi ponovno najodločneje nasprotujejo ZDA, ki vztrajno trdijo, da Severozahodni prehod spada k mednarodnim vodam. Čeprav uradno ZDA niso spremenile svojih stališč, kanadske oblasti menijo, da bi lahko prišlo do tega, da začnejo sprejemati kanadske zahteve tako politično kot pravno (Parliament of Canada, 2008, str. 3–4). Kanadska suverenost v Severozahodnem prehodu je bila s strani ZDA že preizkušena z dvema prehodoma tankerjev med leti 1969 in 1970 ter ledolomilcem leta 1985, kar je v javnosti sprožilo kar nekaj razprav. Nato sta leta 1988 podpisali Sporazum o arktičnem sodelovanju, ki pravi, da bodo v prihodnje ZDA sporne vode prečkale s soglasjem Kanade, pri čemer sporazum ni spremenil pravnega položaja nobene od obeh držav (Carnaghan in Goody, 2006, str. 4–5). Sosedji sta prav tako trčili v Beaufortovem morju, na območju med kanadskim Yukonom in ameriško Aljasko. Na teritoriju, bogatem z naravnimi viri, se državi ne moreta sporazumeti o meji, saj vsaka zagovarja svojo metodo razmejitve, ki bo najbolje služila njenim interesom oziroma ji dala kar največ morja (Parliament of Canada, 2008, str. 3–4).

Otok Hans leži med kanadskim in danskim ozemljem, prilastiti pa si ga želita obe državi. Leta 2005 sta izdali skupno izjavo, da bosta nadaljevali z iskanjem dolgoročne rešitve v zvezi z otokom, nobena od držav pa ni opustila svojih zahtev in spor ostaja nerešen (Parliament of Canada, 2008, str. 1). Kanadsko vojaško osebje je istega leta na otoku celo zapičilo kanadsko zastavo, danska mornarica pa je to storila že nekaj let prej (Carnaghan in Goody, 2006, str. 5).

Poseben primer je otočje Svalbard, na območju katerega zagotavlja Svalbardska pogodba iz leta 1920 narodom vseh držav pogodbenic določene pravice kot na primer izkoriščanje naravnih virov na s pogodbo določenih območjih (Prime Minister's Office Finland, 2010, str. 69). Norveška si je leta 1977 prilastila 31.688 km² notranjih voda in 770.565 km² izključne ekonomske cone okoli Svalbarda, kjer danes izvaja omejevalno ribolovno politiko (Wikipedia, 2013d). Nekatere druge države se ne strinjajo z njenim ravnanjem, saj naj bi delovala v nasprotju s Svalbardsko pogodbo. Ker so bile na tem območju odkrite tudi zaloge nafte in plina, bi lahko zahteve po svalbardskem ozemlju vodile tudi do sporov (Prime Minister's Office Finland, 2010, str. 69).

Vse vpletene strani trdijo, da so pripravljene spore reševati na miren način, hkrati pa z določenimi potezami stopnjujejo napetosti. Tak primer se je zgodil, ko so ZDA, Kanada, Rusija, Norveška in Danska poskušale vzpostaviti svetovni forum za arktična vprašanja, pri tem pa popolnoma izključile Islandijo, Švedsko in Finsko. Če bi postala posvetovanja petih držav formalna, bi to lahko ogrozilo solidarnost med vsemi arktičnimi državami, hkrati pa bi na tak način precej oslabil tudi Arktični svet (Ministry for Foreign Affairs of Iceland, 2011).

Kljub nesoglasjem so na Arktiki prisotni tudi sporazumi. Kar nekaj se jih je zvrstilo skozi

zgodovino, v zadnjih letih pa sta odmevnejša dva, ki sta prekinila nekaj desetletij dolge spore. Leta 2010 sta Rusija in Norveška podpisali sporazum o razmejitvi v Barentsovem morju, ki ni določil le meje, temveč tudi izključne ekonomske cone in pravice na dodeljenih območjih kontinentalnih polic. Začetek veljavnosti sporazuma pomeni odpravo moratorija na področju raziskovanja naftnih in plinskih rezerv Arktike, kar je v današnjih časih še kako pomembno, saj so druga nahajališča vse bolj izčrpana. Ruski Gazprom tako skupaj s podjetjem Total in norveškim Statoilom že razvija polje zemeljskega plina Shtokman na ruski kontinentalni polici, poteka pa tudi gradnja sibirskega naftovoda, ki bo lahko iz arktičnega kroga do evropskih in azijskih uporabnikov prenesel 45 milijonov ton nafte letno, delovati pa naj bi začel leta 2016 (United Press International, 2011, 2012). Ukinja tudi sporazum o "sivi coni" iz leta 1978, ki sta ga podpisali Norveška in takratna Sovjetska zveza, da bi služil kot začasni mehanizem za izvajanje in kontrolo na spornem delu Barentsovega morja. Sporazum se je od leta 1978 naprej podaljševal vsakič za obdobje enega leta, zadnjič pa je bil podaljšan 30. junija 2010 (Fisheries.no, 2011).

Novembra 2012 sta Kanada in Danska dosegli pogojni sporazum o meji v Lincolnovem morju. Mejno vprašanje na tem območju se je pojavilo že v 1970 letih, sedanji sporazum pa ga ne reši v celoti, saj se državi glede lastništva nad otokom Hans še nista uspeli dogovoriti. Pogajanja se zato nadaljujejo (Foreign Affairs and International Trade Canada, 2012).

6.4 INTERESI NEARKTIČNIH DRŽAV

Arktične države niso edine, ki imajo interese na Arktiki. Po tem, ko je Rusija leta 2007 na Severnem tečaju zasadila svojo zastavo, se je odzvala tudi Evropa. Evropska komisija je zaprosila za status opazovalke v Arktičnem svetu, Evropski parlament pa je istočasno sprožil razprave o Arktični pogodbi. Čeprav ni povsem jasno, katere evropske institucije in posamezne države se bodo ukvarjale z arktičnimi vprašanji, obstaja soglasje, da mora Arktika ostati odprta za plovbo (Canadian International Council, 2011, str. 2). Evropsko unijo, ki ima največje trgovsko ladjevje na svetu, med drugim skrbi rusko samovoljno zaračunavanje taks v Severni morski poti, kajti situacija spominja na plačila za prelete Sibirije, ki evropske letalske družbe letno stanejo čez 300 milijonov evrov (Kefferpütz, 2010, str. 5–6).

Trgovinska odvisnost je lahko izvor političnega vpliva. Za državo pomeni uvoz energije neprijetno situacijo odvisnosti, zato so politični cilji velikokrat povezani z energetske neodvisnostjo. V politiki in javnosti vlada mnenje, da je Evropa energetske preveč odvisna od Rusije, pri tem pa se pojavlja vprašanje, ali lahko Rusija svojo nadrejenost v odnosu z drugimi državami izkorišča in kako se lahko Evropska unija temu upre (Claes in Harsem, 2010, str. 3–4). Evropa je nedvomno zainteresirana za arktične vire, vendar se je potrebno zavedati, da bo do večje količine energije lahko prišla le preko Rusije, ki skupaj z Aljasko proizvede kar 97 % arktične nafte in plina (Arctic Council v: Claes in Harsem, 2010, str. 9). Na evropsko energetske varnost v veliki meri vplivajo odnosi z Rusijo, saj Evropska unija uvozi okoli 60 % ruskega izvoženega plina in nafte (European Commission v:

Claes in Harsem, 2010, str. 10), pričakuje pa se še večji uvoz v prihodnosti, saj britanska in nizozemska plinska polja usihajo, medtem ko poraba energentov narašča (Claes in Harsem, 2010, str. 12).

V času, ko je arktičnega ledu vse manj, poskuša svoj položaj na Arktiki utrditi tudi Kitajska. Ta je prepričana, da je dediščina Arktike dediščina celotnega človeštva, kar nakazuje tudi možnost nasprotovanja suverenim zahtevam arktičnih držav. Nekateri kitajski akademiki vidijo na Arktiki pomembno vojaško vrednost in predlagajo, da Kitajska v imenu internacionalizacije regije tudi sama vložiti zahteve na tem območju. Kitajska je že zaprosila za status stalne opazovalke v Arktičnem svetu, vendar je bila zavržena. Od leta 2009 je vključena le kot ad-hoc opazovalka, kar pomeni tudi to, da so arktične države zelo pozorne nanjo. Opravka imajo namreč z državo z velikimi ambicijami po moči v 21. stoletju, še posebej ko gre za njeno gledanje na Arktiko kot mednarodni prostor (Perreault, 2012). Kot država s statusom ad-hoc opazovalke je Kitajska lahko prisotna na sestankih Arktičnega sveta, vendar mora vsakokrat prositi dovoljenje za prisotnost. Če bi postala stalna opazovalka, ne bi pridobila kaj dosti več vpliva ali avtoritete, bi pa na simbolni ravni to veliko pomenilo za njen status v svetu. V naslednjih tri do štirih letih Kitajska načrtuje tri raziskovalne ekspedicije na Arktiko, s pridom pa izkorišča tudi svojo kupno moč za pridobivanje strateških arktičnih teritorijev in investira v ključne industrije. Primer je kitajski velikan PetroChina, ki je leta 2012 od podjetja Shell Groundbirch odkupil 20 % delež projekta s plinom iz skrilavca ter si s tem zagotovil ogromne količine kanadskih fosilnih goriv (Monda, 2013). Pomembne zanj so tudi severne morske poti, ker je kar 46 % njenega bruto domačega proizvoda povezanega z ladijskim prometom in ker iz tujine uvozi 85 % nafte. Kitajska bo verjetno postala najpomembnejši trgovski partner zahodnih narodov, kot država z močno ekonomijo pa bi lahko začela tudi pritiskati na Arktiko (Canadian International Council, 2011, str. 4).

Tudi Južna Koreja in Japonska sta vse bolj prisotni v arktični regiji. Obe gradita tankerje, prirejene za polarno območje, da bi bili pripravljeni, ko se bodo na Arktiki odprle nove plovne poti (Kefferpütz, 2010, str. 2), zanima pa ju tudi zemeljski plin. Japonska utekočinjenega z Aljaske dobiva že trideset let, Južna Koreja kot največja svetovna ladjedelnica pa je prav tako zelo zainteresirana za transport utekočinjenega zemeljskega plina do Azije (Canadian International Council, 2011, str. 4). Japonci pokupijo ves les in morski ulov z Aljaske, saj so na veliko tudi vlagali v njeno lesno in ribiško industrijo, prav tako v večji meri vlagajo v kanadsko naftno industrijo (Ferfila, 2012, str. 479).

Indijski interesi na Arktiki so povezani z znanstvenimi raziskavami, ki so se začele leta 1981 na Antarktiki. Ker so se izkazale za uspešne, se je Indija usmerila še na arktično območje. Leta 2007 je tako na Norveškem zagnala projekte, povezane z atmosfersko znanostjo, mikrobiologijo in glaciologijo, zanimanje pa je začela kazati tudi na področju naravnih virov. Indijsko podjetje OVL na primer skupaj z ruskimi partnerji na Arktiki investira v globokomorsko izkoriščanje nafte, plina in kovin, velikan Tata pa razvija rudnike železove rude v kanadskem Quebecu ter na ozemlju Newfoundlanda in Labradorja. Ker predstavlja Severna morska pot alternativo tradicionalnim putem čez

Indijski ocean, bi lahko Indija pot uporabila tudi za transport energije in mineralov iz arktične regije. Eden od njenih ciljev je postati stalna opazovalka v Arktičnem svetu, saj bi tako lahko razširila svoje razumevanje dinamike arktične regije (Sakhuja, 2013).

Ker je Azija del arktične prihodnosti, mnogi menijo, da bi jo bilo najpametneje vključiti v arktično upravljanje, kjer je seveda to primerno (Canadian International Council, 2011, str. 4). Arktične države so pri tem deljenih mnenj. Danska in Norveška na primer podpirata sodelovanje z nearktičnimi državami, medtem ko je Rusija nekoliko bolj zadržana (Maurer et al., 2012, str. 11–12). O tem, ali bo novim kandidatkam podelil status stalnih opazovalk, bo Arktični svet odločal maja 2013 (Sakhuja, 2013). Vsekakor pa je v prihodnje pričakovati vse več mednarodnih kapitalskih, političnih in družbenokulturnih povezav na Arktiki, saj le-ta predstavlja svetovno zakladnico surovin, s katerimi zalaga arktične in druge države (Ferfila, 2012, str. 480).

6.5 MEDNARODNO SODELOVANJE

Arktične države danes med seboj in z drugimi državami sodelujejo na različnih področjih in na različne načine. Mednarodno sodelovanje na Arktiki sega v zgodnje 20. stoletje, ko so začele različne države sodelovati predvsem pri ohranjanju živalstva oziroma pri upravljanju njegove potrošniške porabe (Lyster v: Young, 2004, str. 5). Med hladno vojno je rivalstvo velesil tako rekoč onemogočilo sodelovanje, kar pa se je spremenilo leta 1987, ko je Mihail Gorbačov podprl sodelovanje z zahodnimi državami in ustanovitev znanstvenih in okoljskih teles (Gunitskiy, 2008, str. 265). V devetdesetih so tako bile ustanovljene različne komisije, agencije in programi za opazovanje in preprečevanje onesnaževanja ter ocenjevanje takratnih in prihodnjih posledic radioaktivnega sevanja. Vključile so se arktične države in širša mednarodna skupnost, še posebej Evropska skupnost in OECD (Lange et al.; Cox in Raut; Gizevsky v: Ferfila, 2012, str. 470).

Najpomembnejša institucija na Arktiki je Arktični svet, ustanovljen leta 1996 z Deklaracijo iz Ottawe. Gre za medvladni forum, ki spodbuja sodelovanje in interakcijo med arktičnimi državami na področjih naravovarstva, znanosti in trajnostnega ekonomskega razvoja. Njegove članice so vse arktične države, organizacijam avtohtonih prebivalcev Arktike pa je bil podeljen status stalnih udeležencev s polno posvetovalno pravico (Braune, 2012). Kljub svoji pomembnosti je Arktični svet zelo omejen, saj nima organizacijskih sposobnosti in lastnih virov, ne more izdajati odločitev zavezujoče narave (Young v: Young, 2004, str. 6), niti ne sme razpravljati o varnostnih vprašanjih (Conley et al., 2012, str. 14). Aktivnosti Arktičnega sveta so razdeljene med šest delovnih skupin, ki jih sestavljajo strokovnjaki sektorskih ministrstev, vladne agencije in raziskovalci. Status opazovalk v Svetu lahko pridobijo nearktične države, pa tudi medvladne, medparlamentarne in nevladne organizacije. Nearktične države, ki ta status že imajo, so Francija, Nemčija, Nizozemska, Poljska, Španija in Velika Britanija, za pridobitev statusa opazovalke pa je zaprosilo še štirinajst drugih držav in organizacij, tudi Evropska unija (Arctic Council, 2011d, 2011e).

IMO (International Maritime Organization) je organizacija Združenih narodov, katere

naloga je zagotavljanje varnosti in zaščite ladijskega prometa in preprečevanje onesnaževanja morja s strani plovil. Ustanovljena je bila leta 1948 kot Medvladna pomorska posvetovalna organizacija in se preimenovala leta 1982. Ima 170 držav članic, med katerimi so tudi arktične države (Conley et al., 2012, str. 15).

V NORDEFECO (Nordic Defence Cooperation) so se združile nordijske države Danska, Finska, Islandija, Norveška in Švedska, ki med drugim sodelujejo na vojaškem področju pri različnih operacijah, usposabljanjih in opremi. Sodelovanje je usmerjeno tudi na arktično območje (Forsvarsministeriet, 2012).

BEAC (Barents Euro-Arctic Council) je forum za medvladno in medregionalno sodelovanje v Barentsovi regiji, ki je bil ustanovljen z namenom pospešitve že obstoječega sodelovanja in zagona obravnave novih pobud in ponudb. Članice so Danska, Finska, Islandija, Norveška, Rusija, Švedska in Evropska komisija, Kanada in ZDA pa imajo v BEAC status opazovalke (BEAC.ST, 2013a, 2013b, 2013c).

Baltske države sodelujejo v Svetu baltskih držav, političnem forumu za regionalno medvladno sodelovanje, ki daje sodelujočim državam smernice in zagotavlja njihovo splošno usklajenost. Članice so Danska, Finska, Švedska, Norveška, Rusija, Islandija, Estonija, Latvija, Litva, Nemčija in Poljska, pa tudi Evropska komisija (Council of the Baltic Sea States, 2013).

NORAD (North American Aerospace Defence Command) je leta 1958 ustanovljena organizacija ZDA in Kanade, katere namen je zagotavljanje kontrole in obrambe zračnega prostora Severne Amerike. NORAD izsleda, potrdi in opozori na vse vrste zračnih napadov, pa naj bodo to letalski, raketni ali napadi vesoljskih vozil, prav tako pa se odzove na neznane, nezaželjene ali nepooblaščen zračne aktivnosti na območju severnoameriškega zračnega prostora. Kontrola se izvaja s pomočjo mreže satelitov, zemeljskih in zračnih radarjev ter lovcev. Podrejene regijske centrale NORAD-a se nahajajo na treh lokacijah, ena od teh je Aljaska z letalsko bazo Elmendorf. Podpirajo jo redna vojska in enote Zračne nacionalne garde (NORAD, 2013a), (NORAD, 2013b). V NORAD sta se državi povezali, ker želita preprečiti, da bi Arktika postala odprta za vse in da bi si jo začela lastiti katera od nearktičnih držav, glede na to, da je na tem območju vse več prometa in raziskav, s tem pa tudi varnostnih vprašanj (Kraska, 2009, str. 1120).

V obdobju od marca 2007 do marca 2009 je potekal na Arktiko in Antarktiko osredotočen znanstveni program Mednarodno polarno leto (IPY), ki sta ga organizirala Mednarodni svet za znanost (ICSU) in Svetovna meteorološka organizacija (WMO). Mednarodno polarno leto 2007–2008 je bilo že četrto po vrsti, predhodna pa so bila organizirana v letih 1882–83, 1932–39 in 1957–58. Del programa je bilo več kot dvesto projektov in na tisoče znanstvenikov iz več kot šestdesetih držav, ki so raziskovali fizične, biološke in socialne teme. Pomembno je, da se je Mednarodno polarno leto zgodilo prav v času, ko se arktični led in sneg spreminjata, kajti te spremembe vplivajo na lokalni kopenski in morski ekosistem, posledice pa bodo postale tudi globalni problem, kajti nivo morske gladine se

bo dvignil in prizadel obalna in nizko ležeča območja povsod po svetu. Med drugim bodo zaradi odtajanja permafrosta v ozračje začeli uhajati zamrznjeni ogljiki, ki bodo povečali učinek tople grede (International Polar Year 2007–2008, 2013). Na podlagi tega so se Kanada, Danska, Norveška, Rusija in ZDA že maja 2008 srečale na konferenci na Grenlandiji, od koder izvira Ilulissatska izjava, ki pravi: »Arktični ocean stoji na pragu pomembnih sprememb. Podnebne spremembe in taljenje ledu lahko potencialno vplivajo na ranljivi ekosistem, osnovne pogoje za preživetje lokalnega prebivalstva in avtohtone skupnosti ter potencialno izkoriščanje virov.« Srečanje so izkoristile tudi za to, da poudarijo, da je pomorsko pravo dovolj za določanje različnih pravic in obveznosti, povezanih z morjem, in da ni potrebe po razvijanju novih mednarodnih pravnih režimov za upravljanje Arktičnega oceana. Zavezale so se k skupnemu reševanju problemov na podlagi že obstoječega pomorskega prava (Oceanlaw.org, 2008, str. 1–2).

Poleg navedenih obstaja še kar nekaj institucij in organizacij, preko katerih različne države sodelujejo na Arktiki, saj je v zadnjih letih ta postala območje še številnejših pobud za sodelovanje na mednarodni ravni (Young v: Young, 2004, str. 6). Arktična znanost je namreč področje, ki zanima tako arktične kot nearktične države, skupen pa je prav tako sedanji in prihodnji interes, povezan z arktičnimi viri in plovnimi potmi (Canadian International Council, 2011 str. 2).

7 PREVLADA INTERESOV ALI REŠITEV VPRAŠANJ

7.1 STALIŠČA ARKTIČNIH DRŽAV DO MILITARIZACIJE

Arktične države so v tekmi za severne teritorije napovedale povečanje vojaških zmožnosti in s tem poslabšale že tako nestrpno retoriko. Ne da se popolnoma izključiti niti soočenj med njimi, vendar je treba vedeti, da so določena dejanja posameznih držav tudi posledica pridobivanja volivcev doma in da vse le ni tako zlovešče, kot je videti na prvi pogled (Kefferpütz, 2010, str. 2, 8).

V svetu je Kanada že od nekdaj znana kot miroljubna, etnično raznolika in sprejemajoča država. Kako pa bi se odzvala na povečanje militarizacije Arktike in njene zatiralce? Po Freierju (1970) se pogosto zatirani želi znebiti zatiralca na tak ali drugačen način. Če bi se Kanada hotela ponovno uveljaviti, bi lahko storila isto, še posebej po letu 1867, ko se je odcepila od britanske Severne Amerike in bila izjemno ponosna na to. Politika identitete namreč vpliva na vse druge politike in če bo Kanada vztrajala, da je Arktika del njene identitete, bi se lahko zgodilo, da jo bo branila tudi z vojaško silo. Donald R. Rothwell (2003) je zapisal, da sta kanadski arktični arhipelag in Severozahodni prehod pomemben del kanadske nacionalne zavesti in da vsaka grožnja Kanadi na tem območju pomeni grožnjo njenim nacionalnim interesom, prav tako kot bi jim hoteli vzeti Skalno gorovje (Sciullo, 2008, str. 99–102). Med drugim jo skrbi vdiranje francoskih, britanskih, ruskih in ameriških jedrskih podmornic na njeno ozemlje. Leta 2005 se je namreč v kanadskih medijih pojavila novica, da so le-te morebiti brez dovoljenja prečkale kanadske arktične vode na poti čez Arktični ocean. Zaradi takih incidentov potekajo stalne debate o podvodnem nadzoru (Carnaghan in Goody, 2006, str. 8). Po izjavah kanadskega parlamenta ima država problem, saj vojaško ni dovolj pripravljena na izzive, ki se ji obetajo, še posebej, če se bo naenkrat pojavilo več groženj. Istočasno parlament pravi, da Kanada na Arktiki naj ne bi bila prisotna preko vojske, temveč z ledolomilci, ki bi opravljali koristno delo, nadzor pa bi se vseeno lahko opravljal s pomočjo satelitov. Kanadske sile, ki so sicer ključne za obrambo, po njihovem mnenju ne bi smele biti primarno orodje za obrambo interesov (Parliament of Canada, 2006, str. 5, 88–90). Da bi zaščitila svojo arktično suverenost, je Kanada napovedala številne ukrepe, ki vključujejo nakup osmih oboroženih patroljnih ledolomilcev, izvajanje vojaških vaj in obiske voditeljev na Arktiki. Zgraditi nameravajo vojaško bazo na skrajnem severu otoka Ellesmere (Fillingham, 2009), v načrtih pa je tudi gradnja velikega ledolomilca in mornariških plovil novega razreda, ki bodo lahko delovala v arktičnem okolju (Huebert, 2013). Kljub vsem ukrepom utegnejo kanadsko suverenost ogroziti ZDA, ki so istočasno tudi njena najtesnejša zaveznica.

Ameriška arktična strategija je usmerjena proti Rusiji in zajema obširen proces militarizacije in teritorialnega povezovanja. Na svojem majhnem arktičnem ozemlju imajo ZDA številne vojaške baze in objekte. Da bi se učinkovito spopadli z ruskimi teritorialnimi

zahtevami, Američani zahtevajo ne le sodelovanja Kanade in Danske, temveč tudi pristojnosti nad njunim severnim ozemljem, ki je zanje strateškega pomena z vojaškega in ekonomskega vidika. ZDA so vojaško prisotne tako v Kanadi kot na Grenlandiji, saj sta ti pomemben del njihove arktične strategije. Ob ustanovitvi Severnega poveljstva ZDA leta 2002, je Kanada dala ZDA pravico za nastanitev njihovih čet na svoji zemlji, ki se razteza na Arktiko, leta 2006 pa je z ratifikacijo novega NORAD sporazuma dovolila ameriški mornarici in obalni straži tudi nastanitev bojnih ladij v kanadskih vodah. Pod ameriško pristojnost prav tako spada letalska baza Thule na Grenlandiji. Kot NATO (North Atlantic Treaty Organisation) članica je Danska tesno povezana z Američani, zato bodo ti lahko preko nje in Kanade nadaljevali z militarizacijo Arktike. Ko je leta 2007 Kanada v Severozahodnem prehodu postavila vojaški objekt, je to storila po predhodnem posvetovanju z ZDA. Ameriška administracija je močno vplivala na njeno odločitev, kar kaže na to, da Kanada najverjetneje ne vzpostavlja suverenosti na svojem arktičnem ozemlju, ampak ga vse bolj nadzorujejo ZDA v imenu lažjega soočanja z Rusijo (Chossudovsky, 2013). Ameriške vojaške zmožnosti na arktičnem območju so trenutno precej šibke (Conley et al., 2012, str. 20), vendar nameravajo obrambo svojega zračnega prostora, kopnega in morskih meja okrepiti in s tem ohraniti tudi globalno mobilnost svoje vojske, civilnih plovil in letal (The White House, 2009). Povečana militarizacija arktičnega območja pa vendarle ni zgolj posledica tekme med arktičnimi državami, temveč tudi neposrednih groženj, ki prihajajo od drugod po svetu. Marca 2013 je ameriški sekretar za obrambo sporočil, da se bodo ameriškemu orožju pridružili dodatni zemeljski prestrezniki balističnih raket, zaradi groženj napada iz Severne Koreje in Irana. ZDA menijo, da morajo ostati korak pred temi grožnjami, kajti obe državi sta že razvili balistične rakete dolgega dometa. Štirinajst prestreznikov bodo tako razporedili na treh lokacijah, tudi na Aljaski (Lyle, 2013).

Ruska Strategija nacionalne varnosti svari, da bi v roku desetih let narodi lahko vstopili v vojno za naravne vire Arktičnega oceana, temu primerno pa se je Rusija odločila postati najpomembnejša arktična velesila (Kraska, 2009, str. 1117). Strategijo so tuje vlade, strokovnjaki in mediji označili za šovinistično in bojovito, čeprav se v resnici ne razlikuje dosti od strategij drugih vpletenih držav (Kefferpütz, 2010, str. 2). Še posebej arktične države se zaradi občasnih agresivnih ruskih izjav sprašujejo o svoji vojaški prisotnosti in pripravljenosti na Arktiki, kar pa gotovo ni v ruskem interesu (Zysk, 2010, str. 109). Rusija si bo na vsak način prizadevala zaščititi svoje interese na Arktiki, kar vključuje tudi večjo vojaško prisotnost v regiji. Na institucionalni ravni je že leta 2004 takratni direktor Ruske varnostne službe Nikolai Patrusher ustanovil posebni Arktični direktorat, leta 2009 pa je Varnostni svet, v skladu z Arktično strategijo, pozval k ustanovitvi vojaške enote, ki bo varovala rusko ozemlje v Arktičnem oceanu. Na operativni ravni so razglasili, da bodo razširili območje delovanja svojih podmorniških flot in okrepili vojaško pripravljenost ob arktični obali, prav tako pa so začeli izvajati številne vaje, kot so na primer padalski spusti na Severnem tečaju. Ruski predsednik Putin je začel ponovno uvajati aktivnosti, ki so bile ob koncu hladne vojne ukinjene. Leta 2007 so po njegovem povelju arktično območje začeli preletavati ruski bombniki dolgega doleta, leto kasneje pa so sporočili, da bo njihove arktične vode znova začela nadzirati Severna flota (Kefferpütz, 2010, str. 7).

Marca 2011 je Rusija objavila, da bo 200. motorizirana pehotna brigada reorganizirana in še posebej opremljena za vojaške spopade v arktičnih razmerah. Do leta 2015 naj bi bila brigada, del katere so pešpolki, tankovski, topniški in inženirski bataljoni, bataljoni zračne obrambe in druge enote, v polni pripravljenosti, Rusija pa bo do takrat že dobila nova vozila za arktične operacije (Pettersen, 2013). Povečuje se tudi število bojnih glav na podmornicah, ki plujejo po arktičnih vodah. Ruska jedrska podmornica z balističnimi raketami iz leta 1992, je danes opremljena s 16 novimi Bulava raketami, vsaka pa lahko nosi od šest do deset bojnih glav. Jedrska podmornica Yuriy Dolgoruky je zadnja leta izvajala testne plovbe v Belem morju, medtem ko v Severodvinsku njeni dve sestrski podmornici razreda Borey čakata na nadaljnje poti. Trenutno poteka gradnja že četrte podmornice istega razreda. V naslednjih desetih letih bo začelo delovati osem Borey podmornic, vse od četrte naprej pa bodo nosile po dvajset Bulava raket. Če vsaka raketa nosi po šest bojnih glav, bo to pomenilo skupaj 120 jedrskih bojnih glav na eni podmornici. Rečeno je bilo tudi, da bodo Bulava rakete odporne na kakršne koli protiraketne sisteme. Štiri od osmih podmornic naj bi bile nameščene v Pacifiku, ostale štiri pa bodo del Severne flote. Z novejšimi raketami je bilo nadgrajenih še pet od šestih Delta IV podmornic Severne flote, nadgrajuje in pripravlja pa se še nekatere druge. Že od leta 2006 ni bilo na podmornicah v Barentsovem morju nameščenih toliko jedrskih bojnih glav kot januarja 2013, število pa bo v naslednjih letih le še naraščalo. Federacija ameriških znanstvenikov je v svojem poročilu objavila, da nosijo danes ruske podmornice skupaj približno 144 raket s 350 bojnimi glavami, do leta 2022 pa naj bi se v dveh ruskih flotah to število še povečalo na 172 raket s 624 bojnimi glavami, pri čemer nekateri napovedujejo še višje številke. V desetih letih naj bi prišlo do premika, saj bo nameščenega več jedrskega orožja na podmornicah, vse manj pa bo kopenskih raket v silosih in na vozilih. Norveški raziskovalni zavod za obrambo je objavil poročilo, ki pravi, da ruska pomorska jedrska oborožitev kaže na to, da bo Severna flota še naprej v Barentsovem morju izvajala vaje, operacije in tranzite ter redno testirala nova letala in orožja. Medtem ko je število strateških jedrskih bojnih glav z novim START sporazumom omejeno na 1550, številske omejitve nestrateških jedrskih bojnih glav ni. Niti Rusija niti ZDA ne dajejo popolnoma nobenih informacij o svojih nestrateških bojnih glavah, Federacija ameriških znanstvenikov pa je ocenila, da bi jih ruske pomorske sile lahko imele celo okoli 700. Trenutno je Rusija nedvomno sredi velikega programa oboroževanja, za katerega naj bi do leta 2020 porabila 502 milijona evrov, saj je najvišja prioriteta njenega predsednika Putina prav modernizacija pomorske jedrske oborožitve, ki služi predvsem zastraševanju (Nilsen, 2013).

Ruski načrti za vzpostavitev arktične vojske so zaskrbeli preostale arktične države, ki so tudi NATO članice. Leta 2009 je tako NATO že organiziral konferenco na Islandiji, na kateri se je razpravljalo o varnostnih izzivih, ki jih prinaša tajajoča se Arktika (Fillingham, 2009). Polovica arktičnega ozemlja namreč pripada arktičnim državam, ki so na podlagi Severnoatlantskega sporazuma dolžne sodelovati pri skupni obrambi in ohranjanju miru ter varnosti (NATO v: Conley et al., 2012, str. 30). Kanadi, Danski, Norveški in ZDA Arktika predstavlja pomemben dejavnik za državno varnost, NATO pa je center njihove splošne obrambe in varnostnih strategij. 5. člen Severnoatlantskega sporazuma pravi, da

je napad na enega napad na vse, kar velja tudi na arktičnem območju. Ker Rusija ni NATO članica, prihaja do dilem. Obstaja namreč skrb glede njenih negativnih odzivov, istočasno pa Kanada močno nasprotuje temu, da bi se NATO vpletal na suverenih ozemljih. Ta trenutek se zato zaveznice ne morejo sporazumeti niti o tem, ali ima NATO na Arktiki sploh kakšno vlogo, vseeno pa le-ta nadzoruje vojaške aktivnosti in usklajuje skupne treninge. Kakšna bo njegova vloga na Arktiki v prihodnosti, zaenkrat še ni jasno, je pa Rusija pričakovano nastopila skeptično, če ne celo sovražno. Novembra 2011 je ruski zunanji minister izjavil, da bi se v arktičnih zadevah morale odločati izključno arktične države, ki so članice Arktičnega sveta, da bi se problemi morali reševati na podlagi UNCLOS, pri čemer pa ni razloga, da bi se moral vključevati NATO. Rusija ves čas zagovarja mednarodno sodelovanje brez prisotnosti vojske, češ da je Arktika območje miroljubnega in ekonomskega sodelovanja, istočasno pa prav na tem območju povečuje svoje vojaške zmožnosti. Gre za dvotirni pristop, ki slepi mednarodno diplomacijo in je zasnovan na varovanju ruskih ekonomskih interesov ter zagotavljanju strateške pomembnosti Rusije v svetu (Conley et al., 2012, str. 30–34).

Danski obrambni načrt za obdobje 2010–2014 predvideva vzpostavitev vojaške poveljniške strukture in delovno skupino, ki bo delovala po vsej arktični regiji (Kefferpütz, 2010, str. 8). Danska vojska, mornarica in letalske sile nadzorujejo teritorialne vode in zračni prostor Gredlandije in Ferskih otokov, pa tudi grenlandsko izključno ekonomsko cono, da ne bi prihajalo do zlorabe teh območij. Oborožene sile, katerih temeljna naloga je krepitev državne suverenosti, prilagajajo svojo prisotnost glede na različne sezonske aktivnosti na Arktiki. V času od maja do oktobra se je promet na Grenlandiji zaradi podnebnih sprememb povečal, pozimi pa ostaja nespremenjen (Ministry of Foreign Affairs of Denmark, 2011, str. 21).

Suverenost, avtoriteto in svojo vlogo pri upravljanju z arktičnimi viri želi ohraniti tudi Norveška, ki se pri tem prav tako naslanja na oborožene sile. Primarna naloga teh je zagotavljanje informacij, ki so podlaga za odločanje na državni ravni. V času, ko je na Arktiki izzivov vse več in je pomembno, da so oblasti vedno na tekočem, prisotnost oboroženih sil Norvežanom predstavlja predvidljivost, stabilnost in možnost hitrega odzivanja na nujne primere (Norwegian Ministry of Foreign Affairs, 2006, str. 19). Temu primerno država povečuje svoje vojaške zmožnosti na Arktiki. Izdelala je Aegis frigate, modernizirala letalske sile z nakupom novih bojnih letal, premestila oborožene sile in vojaško osebje severneje v arktični krog (Conley et al., 2012, str. 10), raziskuje pa tudi možnost skupne nordijske vojaške strukture (Kefferpütz, 2010, str. 8).

Arktične države, ki oboroževanja ne postavljajo v ospredje oziroma mu nasprotujejo, so Islandija, Finska in Švedska. Vse tri so veliko bolj kot na orožje osredotočene na sodelovanje in okoljska ter varnostna vprašanja. Islandska arktična politika navaja dvanajst načel, med katerimi je tudi načelo nasprotovanja militarizaciji Arktike v kakršni koli obliki, vneto pa zagovarja krepitev splošne varnosti in sodelovanja med arktičnimi državami, pri čemer se trudi obvarovati svoj položaj arktične obalne države (Ministry for Foreign Affairs of Iceland, 2011). Današnja varnostna politika Švedske je v veliki meri

odvisna od odnosov med Rusijo in ZDA, precej pa bodo nanjo vplivale tudi varnostne politike držav članic EU in nordijskih držav. Prioritete švedske arktične politike so podnebje in okolje, ekonomski razvoj ter človeške razsežnosti (Government Offices of Sweden, 2011, str. 14–15, 23). Niti Švedska niti Finska v arktičnih strategijah ne omenjata krepitev svojih vojaških sil na Arktiki.

Rusija in ZDA v primerjavi z drugimi arktičnimi državami vodijo agresivnejšo oboroževalno politiko, kar lahko delno pojasni psihologija s predstavami in zmotnimi zaznavami. Te namreč vplivajo na vedenje narodov in so pomembne pri razumevanju tega, zakaj so odnosi včasih sovražni, čeprav objektivna nasprotja interesov ne obstajajo. Sovražne predstave o drugem narodu pogosto vodijo do vojskujočega vedenja, ki te predstave kot v začaranem krogu še naprej ohranja. Dodatno poslabšujejo stanje še politične strukture in odzivi, ki se oblikujejo okoli prvotnih sovražnih zaznav. Narod oblikuje svoje prepričanje na podlagi situacijskih in dispozicijskih okoliščin. Te so oblikovale tudi globoko zakoreninjene predstave ZDA in bivše Sovjetske zveze, zaradi česar so rusko-ameriški odnosi že dolgo nagnjeni k napetostim in nihanjem, čeprav je le malo točk, v katerih se državi stikata. Veleli sta skozi zgodovino dali druga drugi razloge za nezaupanje in strah, z objektivnega vidika pa njuno vedenje najverjetneje le ni bilo tako usodno, da bi katera koli morala misliti najslabše o nasprotnici. Ne nazadnje obstaja med njima tudi globok kulturni prepad, ki le še krepi njune zmotne predstave (Nincic, 1989, str. 84–98).

Kako se sovražne zaznave ohranjajo, pojasnjuje psihološko načelo kognitivne doslednosti, ki pravi, da ljudje med svojimi različnimi prepričanji iščemo ravnovesje oziroma razporejeno doslednost. Trki in nedoslednost med različnimi elementi sistema prepričanj niso zlahka sprejeti, neskladne zaznave pa po navadi oblikujemo tako, da so v ravnovesju z ostalimi prepričanji. Podobno tudi politični voditelji in javnost ne marajo svojih konfliktnih zaznav o drugem narodu. Zaradi tega težijo k prepričanju, da države, ki so jim všeč, počnejo njim všečne stvari, podpirajo njihove cilje in nasprotujejo njihovim nasprotnicam, sovražne države pa da delujejo njim v škodo, škodujejo njihovim interesom ter pomagajo nasprotnikom. Prepričanje, da gredo slabe stvari skupaj z našimi tekmeci, pojasnjuje, zakaj so negativne predstave pogosto obstojne, tudi če se jih ne da upravičiti z dejanskim stanjem. ZDA na primer težko verjamejo, da se Rusija, v kateri domujejo »neprijazne namere«, oborožuje iz katerega koli drugega razloga, kot da jim škoduje, prav tako pa Rusija ne verjame, da je oboroževanje ZDA popolnoma nedolžno. Veliko imajo pri tem opraviti tudi pričakovanja, kar pomeni, da si različne informacije radi razlagamo na način, ki je skladen z našimi predvidevanji. Ko med državama enkrat zavladava sovražnost, ti pričakujeta najhujše od nasprotnice in se temu primerno tudi obnašata. Gre za vzgibe, ki jih je zelo težko spremeniti (Nincic, 1989, str. 102–103).

Politični voditelji svoja dejanja vidijo prav v nasprotni luči od tega, kako dojemajo nasprotnika. Medtem ko lastne poteze označujejo za neškodljive, predvidevajo, da jih kot take vidi tudi njihov nasprotnik. Pri tem ne upoštevajo tega, da temu ni vedno tako. Kako pa posameznik dojema vzroke, ki se skrivajo za dejanji drugih, proučuje atribucijska teorija, katere osnovno načelo je, da po navadi svoje nezaželeno obnašanje pripisujemo

zunanjim pritiskom, nevzgojenost drugih pa pojasnujemo z njihovimi prirojenimi negativnimi lastnostmi. Če se na primer Rusija začne na veliko oboroževati, to ZDA interpretirajo kot agresivno namero, medtem pa svoje oboroževanje opravičujejo z zunanjimi razmerami oziroma ruskimi grožnjami (Nincic, 1989, str. 106–107).

Kljub temu da je težko, se lahko tudi zaznave voditeljev preko učenja in izkušenj spremenijo in postanejo bolj prilagodljive. Ko se to zgodi, je pričakovati izboljšanje odnosov (Nincic, 1989, str. 119).

7.2 MOŽNE REŠITVE

Kefferpütz (2010, str. 2) napoveduje, da lahko zaradi priložnosti, ki jih Arktika ponuja v času podnebnih sprememb, in interesov, ki jih kažejo arktične sile, v najboljšem primeru pričakujemo politične napetosti, v najslabšem pa novo hladno vojno. Kako torej preprečiti črni scenarij?

Vsekakor bo uspešnost reševanja sporov odvisna od institucionalnih in pravnih okvirjev, znotraj katerih bodo države lahko opravile z razlikami. Ena od rešitev za komunikacijo in pogajanja brez zunanje prisile bi lahko bila Arktična pogodba (Gunitskiy, 2008, str. 267–268). Ta bi v grobem temeljila na večstranskem sistemu antarktične pogodbe, katerega cilj je zagotoviti mir na Antarktiki, preprečiti vojaške aktivnosti in promovirati znanstvene raziskave. Oblikovan je bil prav zaradi nekaterih vprašanj, ki se ta trenutek pojavljajo na Arktiki. Problem je le, da gre pri Antarktiki za kopno oziroma celino, na Arktiki pa je sporen ocean. Tudi rešitve sistema antarktične pogodbe so zgolj začasne, kar predstavlja dodatne težave. Na Antarktiki so se namreč države dogovorile, da bodo s pogajanjem za zemljo počakale petdeset let, kar je bilo še posebej priročno v času hladne vojne, na Arktiki pa to verjetno ni mogoče, saj hočejo arktične države čimprej ukrepanje. Najboljša rešitev bi zato bilo kopiranje same strukture sistema arktične pogodbe, ne pa tudi vsebine (Holmes, 2008, str. 346–349). Gunitskiy (2008, str. 268) meni, da bi bilo najprej treba uvesti mednarodni pravni režim posebej za arktično območje, na podlagi Arktične pogodbe pa ustanoviti delovno telo za reševanje teritorialnih sporov, sestavljeno iz arktičnih držav, ki bi pogodbo podpisale in ratificirale. Manj držav bi namreč lažje reševalo arktična vprašanja kot 192 članic Združenih narodov. Podpisnice bi se redno sestajale, izmenjavale informacije in se pogajale o izstopajočih zahtevah, institucija kot taka pa bi znatno zmanjšala informacijske in transakcijske stroške, zaradi česar bi bilo sodelovanje verjetnejše. Arktična pogodba bi morala poudariti skupne skrbi, ekonomsko sodelovanje in skupne interese znanstvenega raziskovanja ter okoljskega sodelovanja med znanstveniki in narodi. Ta trenutek vlade in znanstveniki v glavnem sodelujejo zato, ker jim pogosto primanjkuje sredstev za samostojne akcije. Po podpisu pogodbe bi države ponovno vložile teritorialne zahteve, pri čemer bi moralo biti jasno določeno, da združitev v arktično delovno telo ne pomeni, da morajo članice preklicati svoje dotedanje zahteve, jih zamrzniti ali ugoditi zahtevam drugih držav. En člen pogodbe bi moral določiti tudi razpustitev tega delovnega telesa oziroma popravke njegovih procedur, če v določenem času ne bi prišlo do nobenega napredka. Pogodba bi lahko stopila na stran demilitarizacije

Arktike, z izjemo vojaškega osebja, ki bi varovalo znanstvenike in inženirje, vendar pa ideja pri arktičnih državah najverjetneje ne bi bila sprejeta, saj je v nasprotju z interesi njihove državne suverenosti. Demilitarizacija arktičnega območja bi nedvomno ublažila geopolitične napetosti, doseglo pa bi se jo lahko postopoma. Najprej bi bilo treba prepovedati jedrske poskuse, nato vsako jedrsko orožje, sledilo pa bi še postopno opuščanje konvencionalnega orožja (Gunitskiy, 2008, str. 268–269).

Ker si različne države na vso moč prizadevajo prisvojiti ogromne zaloge virov, ki jih ponuja Arktika, je tako rekoč nemogoče, da bi bil dostop do njih onemogočen. Obstajajo pa alternative teritorialni oblasti nad arktičnimi viri, ki bi utegnile omiliti boj za ozemlje. Ena od možnosti je izdelava sistema za dostop do virov z mednarodnim upravljanjem, ki bi bil podoben tistemu na Antarktiki. Vseboval bi dve glavni določili, in sicer da območja, bogata z naravnimi viri, ostanejo skupna in dostopna vsem ter da se lastninske pravice nad viri odobrijo le za določen čas. Tak način se je na Antarktiki namreč dobro obnesel, saj so se pravila kljub odsotnosti teritorialne oblasti izkazala za zelo učinkovita (Nine, 2012, str. 26–27).

Boljši temelji za sodelovanje bi bili lahko doseženi tudi s prilagoditvijo na Rusko retoriko in manjšo vojski namenjeno publiciteto. Bolj bi bilo treba poudarjati skupne interese in področja, kjer vpletene strani potrebujejo druga drugo, kajti nobena od arktičnih držav ni samozadostna na vseh področjih. Sodelovanje je torej nujno, poleg tega pa krepí zaupanje med državami, ki ga, glede na povečane vojaške aktivnosti na Arktiki, vidno primanjkuje (Zysk, 2010, str. 110).

8 ZAKLJUČEK

Do spoznanja, da se bo Arktika v naslednjih desetletjih zaradi podnebnih sprememb drastično spremenila, ni temu hladnemu in negostoljubnemu okolju nobena od arktičnih držav posvečala posebne pozornosti. Različne raziskave so nato pokazale ne le, da se spremembe že dogajajo, temveč tudi, da je Arktika prava zakladnica naravnih virov, ki bodo z leti, zaradi vse manj arktičnega ledu, vse bolj dostopni. Še posebej vzbujajo pozornost neobnovljivi naravni viri, kot sta nafta in zemeljski plin, brez katerih si danes ne moremo predstavljati življenj. Ogromne zaloge virov, podnebne spremembe, vse višje cene energentov in usihanje nahajališč drugje po svetu so dejavniki, ki so med nekaterimi arktičnimi in drugimi državami sprožili pravo vojno za ozemlje in željo po prilastitvi odkritih in domnevnih zalog dragocenih naravnih bogastev. Nesoglasja se pojavljajo tudi v zvezi z dvema glavnima arktičnima morskima prehodoma, Severno morskoto potjo in Severozahodnim prehodom, ki lahko v prihodnosti povežeta azijske in zahodne trge. Ker so temperature vse višje, je tudi na območju teh prehodov vse manj ledu in če kdaj postaneta popolnoma prehodna čez vse leto, lahko trgovanje postane veliko hitrejše in cenejše. Rusija in Kanada se borita za popolno oblast nad prehodoma, ZDA pa pri tem glasno nasprotujejo.

Arktične države svojo suverenost in zahteve branijo z oboroževanjem, za najagresivnejše pa so se izkazale ZDA in Rusija. Državi imata tudi sicer dolgo zgodovino nesoglasij in še danes stojita na popolnoma nasprotnih bregovih. Ena redkih skupnih točk, ki jih imata, je zavezanost orožju, ki v zadnjih nekaj letih ponovno preplavlja Arktiko in je podobno kot v času hladne vojne, v glavnem namenjeno strateškemu zastraševanju in dokazovanju moči. Ostalim arktičnim državam v taki vneti tekmi med velesilama skoraj ne preostane drugega, kot da sledijo pravilom ene ali druge strani ter promovirajo mir in sodelovanje. Rusija in ZDA so v zadnjih letih, bolj kot druge države, pospešile militarizacijo arktičnega območja, njihove napovedi za prihajajoča leta pa vključujejo še več orožja, predvsem jedrskega. Čeprav obstaja določena mera napetosti in je istočasno prisotnega vse več orožja, strokovnjaki ne verjamejo, da bi dejansko lahko prišlo do oboroženih spopadov, saj se velesile zavedajo, da bi uporaba sile prinesla posledice, ki bi morebiti pomenile tudi konec danes mogočnih držav.

Poznavalci predlagajo nekaj rešitev, ki bi strasti na Arktiki lahko umirile, vendar je vprašanje, ali lahko voditelji držav premagajo psihološke dejavnike, ki vplivajo na njihove mnogokrat napačne predstave o nasprotniku in temu primerno ravnaajo. K oboroževanju veliko prispevajo negativne izkušnje iz preteklosti, predvidevanja in nerealne domneve o nasprotniku, ki hranijo nezaupanje na ravni posameznikov in države. Manj zaupanja pa hitro privede do več orožja, saj se država počuti ogroženo in meni, da se mora braniti in biti v vsakem trenutku pripravljena na najhujši scenarij, ki ji ga morebiti pripravlja nasprotnik. Ker gre za psihološke vzgibe, ki jih je težko preseči, je skoraj nemogoče zagotovo napovedati, kaj prinaša prihodnost arktičnemu območju. Se pa strokovnjaki

strinjajo, da je zaupanje med državami nujno, če le-te želijo učinkovito reševati različna vprašanja in dolgoročno sodelovati. Če bi arktične države bolje spoznale in razumele svojega nasprotnika, najverjetneje ne bi čutile take ogroženosti, da bi se morale zatekati k orožju. Dokler se to ne zgodi, ostajata le negotova prihodnost in realnost današnjega dne, ki jo predstavljajo taleč se arktični led, še neizkoriščeni viri v globinah Arktičnega oceana in vse bolj oborožene arktične države.

Kljub trenutnim dokaj stabilnim odnosom med arktičnimi državami in številnim sporazumom menim, da gre na neki način za zatišje pred nevihto. Države čutijo pritisk, da morajo rešiti čim več arktičnih vprašanj, preden se led popolnoma umakne z Arktičnega oceana, saj se bo šele takrat, ko bo arktične vire mogoče optimalno izkoriščati, vnela prava tekma. V tej tekmi ne bo prostora za solidarnost in popuščanja, saj gre za surovine, ki prinašajo njihovim lastnicam moč in bogastvo, le-temu pa se je skoraj nemogoče upreti. Prednost v tekmi za ozemlje in vire bo nedvomno imela država, ki bo vojaško najbolj pripravljena, kajti ko odpovedo vse druge strategije, je orožje tisto, ki določa pogajanja in prisili nasprotnika k pokornosti. Še posebej pomembno je za velesile, da povečujejo svoje vojaške zmožnosti, saj s tem ohranjajo ugled v svetu in kažejo nasprotniku, česa so sposobne in na kakšne načine ga lahko uničijo, če bi si jim drznil škodovati. Za zdaj nobena od arktičnih držav uradno ne računa na to, da bi v kratkem dejansko morala uporabiti svoje orožje, gotovo pa vsaj Rusija in ZDA dopuščajo to možnost enkrat v prihodnosti. Če ni tako, v čem je potem smisel pospešenega oboroževanja? Gotovo se obe strani zavedata, da bodo postajale na Arktiki razmere vse bolj napete in nepredvidljive, s čimer se bo povečala tudi možnost oboroženih napadov. Težko je verjeti, da do teh ne bo prišlo, če seštejemo bogastvo, ki ga Arktika ponuja, stare zamere in nove napetosti med velesilama ter skoraj nepredstavljivo količino najnaprednejšega orožja. Tako se morata obe strani brez predaha truditi, da ostaneta korak pred tekmečem, kar pelje v začarani krog oboroževanja, ki najverjetneje ne bo prav kmalu prekinjen. Vsak znak popuščanja in šibkosti, ki ga neka država pokaže nasprotniku, le-ta prav hitro izkoristi in ga kaznuje.

Na podlagi raziskave lahko tako potrdim hipotezo, da se v zadnjih letih militarizacija arktičnega območja povečuje, zaradi vse večje težnje arktičnih držav po izkoriščanju še neizkoriščenih arktičnih naravnih bogastev in kontrole nad Arktičnim oceanom, ki postaja zaradi podnebnih sprememb vse bolj prehodan.

LITERATURA IN VIRI

LITERATURA

1. Arkin, William M., Fieldhouse, Richard W. (1987). Nuclear Arsenals. V: Evan William, M., Hilgartner, Stephen (ur.): *The arms race and nuclear war*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ, str. 70–83.
2. Baker, Betsy B. (2010). Law, Science, and the Continental Shelf: The Russian Federation and the Promise of Arctic Cooperation. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1600210.
3. Barr, William Bill (2008). *History of Arctic Shipping up until 1945*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.pame.is/images/stories/PDF_Files/HistoryandGovernanceofArcticShipping/2-2-Early-Arctic-Marine-Transport-History.pdf.
4. Braune, Gerd (1012). *Arctic Council*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.arctic-report.net/?page_id=341&lang=en.
5. Budzik, Philip (2009). *Arctic Oil and Natural Gas Potential*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.eia.gov/oiaf/analysispaper/arctic/>.
6. Byers, Michael (2009). *The Northwest Passage is already Canadian*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.theglobeandmail.com/commentary/the-northwest-passage-is-already-canadian/article4356756/>.
7. Carnaghan, Matthew, Goody, Allison (2006). Canadian Arctic Sovereignty. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.parl.gc.ca/Content/LOP/researchpublications/prb0561-e.htm#ATheNorthwest>.
8. Chossudovsky, Michel (2013). *North American Integration and the Militarization of the Arctic*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.globalresearch.ca/north-american-integration-and-the-militarization-of-the-arctic/6586>.
9. Claes, Dag Harald, Harsem, Øistein (2010). *Arctic Energy Resources – Curse or Blessing for European Energy Security?* Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.geopoliticsnorth.org/images/stories/attachments/claes_harsem.pdf.
10. Conley, Heather A, Toland, Terry, Kraut, Jamie (2012). *A New Security Architecture for the Arctic: An American Perspective*. Center for Strategic & International Studies, Washington. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://csis.org/files/publication/120117_Conley_ArcticSecurity_Web.pdf.
11. Denisov, V. V., Mikhaylichenko, Yu. G. (2009). Management of the Russian Arctic Seas. V: HOEL, Alf Håkon (ur.): *Best Practices in Ecosystem-based Oceans Management in the Arctic*, Norwegian Polar Institute, Tromsø, str. 20–35. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.sdwg.org/media.php?mid=1017&xwm=true#page=19>.
12. Ferfila, Bogomil, Grizold, Anton, Prunk, Janko (2012). *Polarni predeli sveta: Antarktika in Arktika*. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
13. Fillingham, Zachary (2009). *Arctic ownership claims*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?id=111686&lng=en>.
14. Gaddis, John Lewis (2006). *The Cold War*. Allen Lane, London.

15. Gautier, Donald, Bird, Kenneth J., Charpentier, Ronald R., Grantz, Arthur, Houseknecht, David W., Klett, Timothy R., Moore, Thomas E., Pitman, Janet K., Schenk, Christopher J., Schuenemeyer, John H., Sørensen, Kai, Tennyson, Marilyn E., Valin, Zenon C., Vandrey, Craig J. (2009). *Assessment of Undiscovered Oil and Gas in the Arctic*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.sciencemag.org/content/324/5931/1175.abstract>.
16. Gottfried, Kurt, Lebow, Richard N. (1987). Anti-Satellite Weapons: Weighing The Risks. V: Evan, William M., Hilgartner, Stephen (ur.): *The arms race and nuclear war*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ, str. 84–92.
17. Gunitsky, Seva (2008). *On Thin Ice: Water Rights and Resource Disputes in the Arctic Ocean*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1943189.
18. Holmes, Stephanie (2008). *Breaking the Ice: Emerging Legal Issues in Arctic Sovereignty*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1650369.
19. Huebert, Rob (2013). *2013: A Decisive Year for Canada's Arctic Ambitions*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://opencanada.org/features/the-think-tank/comments/2013-a-decisive-year-for-canadian-arctic-ambitions/>.
20. Huntington, Henry, Weller, Gunter, Bush, Elizabeth, Callaghan, Terry V., Kattsov, Vladimir M., Nuttall, Mark (2005). An Introduction to the Arctic Climate Impact Assessment. V: Symon, Carolyn, Arris, Lelani, Heal, Bill (ur.): *Arctic Climate Impact Assessment*. Cambridge University Press, New York, str. 2–20. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.acia.uaf.edu/PDFs/ACIA_Science_Chapters_Final/ACIA_Ch01_Final.pdf.
21. Kartakallio, Hermann (2009). Finland. V: Hoel, Alf Håkon (ur.): *Best Practices in Ecosystem-based Oceans Management in the Arctic*, Norwegian Polar Institute, Tromsø, str. 38–42. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.sdwg.org/media.php?mid=1017&xwm=true#page=19>.
22. Kefferpütz, Roderick (2010). *On Thin Ice? (Mis)interpreting Russian Policy in the High North*. Privzeto 29. 5. 2010 iz: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1604514.
23. Kraska, James (2009). *International Security and International Law in the Northwest Passage*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1648666.
24. Loeng, Herald, Brander, Keith, Carmack, Eddy, Denisenko, Stanislav, Drinkwater, Ken, Hansen, Bogi, Kovacs, Kit, Livingston, Pat, Mclaughlin, Fiona, Sakshaug, Egil (2005). Marine Systems. V: Symon, Carolyn, Arris, Lelani, Heal, Bill (ur.): *Arctic Climate Impact Assessment*. Cambridge University Press, New York, str. 454-538. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.acia.uaf.edu/PDFs/ACIA_Science_Chapters_Final/ACIA_Ch09_Final.pdf.
25. Lyle, Amaani (2013). *Hagel: U.S. Bolstering Missile Defense*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=119543>.
26. Maurer, Andreas, Steinicke, Stefan, Engel, Arno, Mnich, Stefanie, Oberländer, Lisa (2012). *The EU as an Arctic Actor? Interests and Governance Challenges*. Stiftung Wissenschaft und Politik, Berlin. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.swp-berlin.org/>

- fileadmin/contents/products/projekt_papiere/Mrr_GeoNor_Conference_Report_1212.pdf.
27. May, Bradley (2012). *Now Hear This – The U.S. Senate Should Ratify UNCLOS*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.usni.org/magazines/proceedings/2012-06/now-hear-us-senate-should-ratify-unclos>.
 28. Mcbean, Gordon, Alekseev, Genrikh, Chen, Deliang, Førland, Eirik, Fyfe, John, Groisman, Pavel Y., King, Roger, Melling, Humfrey, Vose, Russell, Whitfield, Paul H. (2005). *Arctic Climate: Past and Present*. V: SYMON, Carolyn, ARRIS, Lelani, HEAL, Bill (ur.): *Arctic Climate Impact Assessment*. Cambridge University Press, New York, str. 22-60. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.acia.uaf.edu/PDFs/ACIA_Science_Chapters_Final/ACIA_Ch02_Final.pdf.
 29. Monda, Yeji Moon (2013). *China Muscles in on Arctic Shipping Routes*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://foreignaffairsreview.co.uk/2013/03/artic-shippin/>.
 30. Mulvaney, Kieran (2012). *Scientists Issue Call for Arctic Fisheries Plan*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://news.discovery.com/earth/scientists-issue-call-for-arctic-fisheries-plan-120424.htm>.
 31. Nilsen, Thomas (2013). *More nukes on Kola*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://barentsobserver.com/en/security/2013/01/more-nukes-kola-10-01>.
 32. Nincic, Miroslav (1989). *Anatomy of hostility: The U.S.-Soviet Rivalry in Perspective*. Harcourt Brace Jovanovich, San Diego.
 33. Nine, Cara (2012). *Claiming the Arctic: Principles for Acquiring Territory from the Commons*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2065734.
 34. Perreault, Francois (2012). *Can China Become a Major Arctic Player?* Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.rsis.edu.sg/publications/Perspective/RSIS0732012.pdf>.
 35. Pettersen, Trude (2013). *Testing equipment for Arctic Brigade*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://barentsobserver.com/en/security/2013/03/testing-equipment-arctic-brigade-19-03>.
 36. Ragner, Claes Lykke (2008). *The Northern Sea Route*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.fni.no/doc%26pdf/cnr-norden-nsr-en.pdf>.
 37. Rasmusen, Rasmus Ole (2008). *Factsheet Denmark*. Ministry of Foreign Affairs of Denmark, Copenhagen. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://denmark.dk/en/~media/Denmark/Documents/Society/Factsheet_Greenland.jpg.
 38. Sakhuja, Vijay (2013). *India and the Melting Arctic*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.ipcs.org/article/india/india-and-the-melting-arctic-3804.html>.
 39. Sciuillo, Nick J. (2008). *Canada and Russia in the North Pole: Cooperation, Conflict, and Canadian Identity in the Interpretation of the Arctic Region*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1232662.
 40. Scoville, Herbert (1987). *The Growth of Strategic Forces*. V: Evan William, M., Hilgartner, Stephen (ur.): *The arms race and nuclear war*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ, str. 66–69.
 41. Shackelford, Scott (2011). *Was Selden Right? The Expansion of Closed Seas and its Consequences*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1669737##.

42. Sherk, Erika (2009). *Northwest Passage name change*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.nnsl.com/frames/newspapers/2009-11/nov30_09nw.html.
43. Triscott, Nicola (2011). Critical Art and Intervention in the Technologies of the Arctic. V: Bravo, Michael, Triscott, Nicola (ur.): *Arctic Perspective Cahier No. 2: Arctic Geopolitics & Autonomy*. Hatje Cantz Verlag, Ostfildern, str. 19–36.
44. Young, Oran R. (2004). *The Structure of Arctic Cooperation: Solving Problems/Seizing Opportunities*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.arcticparl.org/files/images/conf4_sac.pdf.
45. Zysk, Katarzyna (2010). *Russia's Arctic Strategy: Ambitions and Constraints*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.ndu.edu/press/lib/images/jfq-57/zysk.pdf>.

VIRI

1. Arctic Centre (2013). *Arctic Indigenous Peoples*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.arcticcentre.org/?DeptID=7768>.
2. Arctic Council (2009). *Arctic Marine Shipping Assessment 2009 Report*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.arctic.gov/publications/AMSA_2009_Report_2nd_print.pdf.
3. Arctic Council (2011a). *Peoples of the Arctic*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.arctic-council.org/index.php/en/environment-and-people/arctic-peoples/122-peoples-of-the-arctic>.
4. Arctic Council (2011b). *Finland*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/member-states/finland>.
5. Arctic Council (2011c). *Sweden*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/member-states/sweden>.
6. Arctic Council (2011d). *Observers*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/arctic-council/observers>.
7. Arctic Council (2011e). *Working Groups*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/working-groups>.
8. Arctic.ru (2012a). *Other minerals*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://arctic.ru/natural-resources/other-minerals>.
9. Arctic.ru (2012b). *Biological Resources*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://arctic.ru/natural-resources/biological-resources>.
10. Arctic.ru (2012c). *Oil & Gas*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://arctic.ru/natural-resources/oil-and-gas>.
11. BEAC.ST (2013a). *Welcome to the Official Homepage of the Barents Euro-Arctic Council*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.beac.st/in_English/Barents_Euro-Arctic_Council.iw3.
12. BEAC.ST (2013b). *Cooperation in the Barents Euro-Arctic Region*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.beac.st/in_English/Barents_Euro-Arctic_Council/Introduction.iw3.
13. BEAC.ST (2013c). *Members of the Barents Euro-Arctic Council*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.beac.st/in_English/Barents_Euro-Arctic_Council/Introduction/Member_s.iw3.
14. CAFF (2001). *Arctic Flora and Fauna: Status and Conservation*. Arctic Council, Helsinki. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://library.arcticportal.org/1295/>.

15. Canadian International Council (2011). *Interests and Roles of Non-Arctic States in the Arctic: Report*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.opencanada.org/wp-content/uploads/2011/11/arctic_seminar_report.pdf.
16. CBSS (2013). *Council: Empowering cooperation in the Baltic Sea Region*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.cbss.org/council-2/>.
17. CIA (2012a). *The World Factbook: Iceland*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ic.html>.
18. CIA (2012b). *The World Factbook: Finland*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/fi.html>.
19. CIA (2012c). *The World Factbook: Sweden*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sw.html>.
20. CLCS (2009). Summary of Recommendationsof the Commission on the Limits of the Continental Shelf in Regard to the Submission made by Norway in Respect of Areas in the Arctic Ocean, the Barents Sea and the Norwegian Sea on 27 November 2006. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/nor06/nor_rec_summ.pdf.
21. CPI (2012). Privzeto 30. 11. 2012 iz: http://www.cpi.si/files/cpi/userfiles/TrajnostniRazvoj/11_Naravni_viri.pdf.
22. Fisheries.no (2011). *The Norwegian Exclusive Economic Zone*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.fisheries.no/resource_management/Area_management/economic_zone/.
23. Foreign Affairs and International Trade Canada (2012). *Canada and Kingdom of Denmark Reach Tentative Agreement on Lincoln Sea Boundary*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.international.gc.ca/media/aff/news-communiqués/2012/11/28a.aspx?view=d>.
24. Forsvarsministeriet, Ministry of Defence (2012). *Nordic Defence Cooperation*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.fmn.dk/eng/allabout/Pages/NordicDefenceCooperation.aspx>.
25. Government Offices of Sweden (2011). *Sweden's Strategy for the Arctic Region*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.government.se/content/1/c6/18/61/74/9168f21a.pdf>.
26. Iceland on the Web (2012). *Geology of Iceland*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://iceland.vefur.is/iceland_nature/geology_of_iceland/index.htm.
27. International Polar Foundation (2012). Privzeto 30. 11. 2012 iz: http://www.educapoles.org/uploads/teaching_dossiers_files/edd_17_en.pdf.
28. International Polar Year 2007-2008 (2013). *About IPY*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.ipy.org/index.php?/ipy/about/>.
29. Ministry for Foreign Affairs of Iceland (2011). *A Parliamentary Resolution on Iceland's Arctic Policy*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.mfa.is/media/nordurlandaskrifstofa/A-Parliamentary-Resolution-on-ICE-Arctic-Policy-approved-by-Althingi.pdf>.
30. Ministry of Foreign Affairs of Denmark (2011). *Kingdom of Denmark Strategy for the Arctic 2011-2020*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://um.dk/en/~media/UM/English-site/Documents/Politics-and-diplomacy/Arktis_Rapport_UK_210x270_Final_Web.ashx.

31. Ministry of Foreign Affairs of Denmark, The Official Website of Denmark (2012). *Greenland & The Faroes*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://denmark.dk/en/society/greenland-and-the-faroes/>.
32. Norad (2013a). *NORAD Agreement*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.norad.mil/AboutNORAD/NORADAgreement.aspx>.
33. Norad (2013b). *About NORAD*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.norad.mil/AboutNORAD.aspx>.
34. Norwegian Ministry of Foreign Affairs (2006). *The Norwegian Government's High North Strategy*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/strategien.pdf>.
35. Oceanlaw.org (2008). *The Ilulissat Declaration: Arctic Ocean Conference Ilulissat, Greenland, 27-29 May 2008*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.oceanlaw.org/downloads/arctic/Ilulissat_Declaration.pdf.
36. OECD (2013). *Better Life Index: Norway*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/norway/>.
37. Parliament of Canada (2006). *The Need to Upgrade Canadian Foreign Aid and Military Strength to Deal with Massive Change*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.parl.gc.ca/Content/SEN/Committee/391/defe/rep/rep04nov06-e.pdf>.
38. Parliament of Canada (2008). *The Arctic: Canada's Legal Claims*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.parl.gc.ca/Content/LOP/ResearchPublications/prb0805-e.pdf>.
39. Polar Discovery (2013a). *Arctic: Location and Geography*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://polardiscovery.whoi.edu/arctic/geography.html>.
40. Polar Discovery (2013b). *The Arctic: Exploration Timeline, Ancient Times (330 BC to 1000 AD)*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://polardiscovery.whoi.edu/arctic/330.html>.
41. Polar Discovery (2013c). *The Arctic: Exploration Timeline, 1594–1610*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://polardiscovery.whoi.edu/arctic/1594.html>.
42. Polar Discovery (2013d). *The Arctic: Exploration Timeline, 1903–1905*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://polardiscovery.whoi.edu/arctic/1903.html>.
43. Polar Discovery (2013e). *The Arctic: Exploration Timeline, 1725–1742*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://polardiscovery.whoi.edu/arctic/1725.html>.
44. Polar Discovery (2013f). *The Arctic: Exploration Timeline, 1878*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://polardiscovery.whoi.edu/arctic/1878.html>.
45. Polar Discovery (2013g). *The Arctic: Exploration Timeline, 1886–1909*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://polardiscovery.whoi.edu/arctic/1886.html>.
46. Polar Discovery (2013h). *The Arctic: Exploration Timeline, 1970–1990s*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://polardiscovery.whoi.edu/arctic/1970.html>.
47. Polar Discovery (2013i). *The Arctic: Exploration Timeline, 1993–1998*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://polardiscovery.whoi.edu/arctic/1993.html>.
48. Prime Ministers's Office (2010). *Finland's Strategy for the Arctic Region*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.geopoliticsnorth.org/images/stories/attachments/Finland.pdf>.
49. Princeton University (2013). *Interceptor Aircraft*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: https://www.princeton.edu/~achaney/tmve/wiki100k/docs/Interceptor_aircraft.html.
50. Statistics Norway (2012a). Privzeto 30. 11. 2012 iz: http://www.ssb.no/energi_en/.

51. Statistics Norway (2012b). Privzeto 30. 11. 2012 iz: http://www.ssb.no/ur_okonomi_en/.
52. The Arctic Institute (2012). *The Future of Arctic Shipping*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.thearcticinstitute.org/2012/10/the-future-of-arctic-shipping.html>.
53. The National Archives (2013). *Cold War, How did the Cold War Work?* Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.nationalarchives.gov.uk/education/coldwar/G4/default.htm>.
54. The PEW Charitable Trusts (2012). *Commercial Fishing*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.oceansnorth.org/commercial-fishing>.
55. The White House (2009). *National Security Presidential Directive and Homeland Security Presidential Directive*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2009/01/20090112-3.html>.
56. United Nations (2009). *Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Submission by the Kingdom of Norway*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_nor.htm.
57. United Nations (2010). *Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Submission by the Kingdom of Denmark*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_dnk_28_2009.htm.
58. United Nations (2011). *Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Submission by the Kingdom of Denmark*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_dnk_54_2010.htm.
59. United Nations (2013a). *Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Partial revised Submission by the Russian Federation*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_rus_rev.htm.
60. United Nations (2013b). *Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Submission by the Republic of Iceland*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_isl_27_2009.htm.
61. United Nations (2013c). *Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Submission by the Kingdom of Denmark*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_dnk_61_2012.htm.
62. United Press International (2011). *Russia, Norway sign Barents agreement*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.upi.com/Business_News/Energy-Resources/2011/02/09/Russia-Norway-sign-Barents-agreement/UPI-57371297273157/?rel=65941303306255.
63. United Press International (2012a). *Russia starts work on arctic oil pipeline*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.upi.com/Business_News/Energy-Resources/2012/03/20/Russia-starts-work-on-arctic-oil-pipeline/UPI-72031332243991/.
64. United Press International (2012b). *Gazprom, Total eye arctic gas reserves*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://www.upi.com/Business_News/Energy-Resources/2012/02/27/Gazprom-Total-eye-arctic-gas-reserves/UPI-43591330348926/?rel=72031332243991.

65. Visit Sweden (2013). *The Icehotel*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.visit-sweden.com/sweden/regions--cities/northern-sweden/the-icehotel/>.
66. VisitNorway.com (2012). *Facts about Norway*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://www.visitnorway.com/en/About-Norway/Facts-about-Norway/>.
67. Wikipedia (2013a). *Climate of the Arctic*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://en.wikipedia.org/wiki/Climate_of_the_Arctic.
68. Wikipedia (2013b). *Alaska*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://en.wikipedia.org/wiki/Alaska#Land_ownership.
69. Wikipedia (2013c). *Canada*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://en.wikipedia.org/wiki/Canada>.
70. Wikipedia (2013d). *Arctic Norway*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://en.wikipedia.org/wiki/Arctic_Norway.
71. Wikipedia (2013e). *Economy of Svalbard*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_Svalbard.
72. Wikipedia (2013f). *Arctic exploration*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://en.wikipedia.org/wiki/Arctic_exploration.
73. Wikipedia (2013g). *Trans-Alaska Pipeline System*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://en.wikipedia.org/wiki/Trans-Alaska_Pipeline_System.
74. Wikipedia (2013h). *Urengoy-Pomary-Uzhgorod pipeline*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://en.wikipedia.org/wiki/Urengoy%E2%80%93Pomary%E2%80%93Uzhgorod_pipeline.
75. Wikipedia (2013i). *Northern Sea Route*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://en.wikipedia.org/wiki/Northern_Sea_Route.
76. Wikipedia (2013j). *Northwest Passage*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://en.wikipedia.org/wiki/Northwest_Passage.
77. Wikipedija (2013a). *Arktika*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Arktika#Podnebje>.
78. Wikipedija (2013b). *Grenlandija*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://sl.wikipedia.org/wiki/Grenlandija#Politi.C4.8Dna_ureditev.
79. Wikipedija (2013c). *Rusija*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Rusija>.
80. Wikipedija (2013d). *Švedska*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <http://sl.wikipedia.org/wiki/%C5%A0vedska>.
81. Wikipedija (2013e). *Hladna vojna*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://sl.wikipedia.org/wiki/Hladna_vojna.
82. Wikipedija (2013f). *Ogljikovodik*. Privzeto 29. 5. 2013 iz: <https://sl.wikipedia.org/wiki/Ogljikovodik>.
83. Worldoils (2011). Privzeto 30. 11. 2012 iz: <http://www.worldoils.com/marketplace/equipdetails.php?id=867>.
84. WWF (2008). *Illegal fishing in arctic waters: Catch of today – gone tomorrow?* Privzeto 29. 5. 2013 iz: http://awsassets.panda.org/downloads/iuu_fs_web.pdf.